

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra rozvojových studií

Alina Gazurová

Role náboženství v rozvojové pomoci na příkladu Polska

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Zdeněk Opršal, Ph. D.

Olomouc 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem zadanou diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem veškerou použitou literaturu uvedla v seznamu.

Olomouc 15. května 2014

.....

Podpis

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala vedoucímu diplomové práce Mgr. Zdeňku Opršalovi, Ph. D. za cenné připomínky, rady a podněty, které mi pomáhaly při vypracování práce. Dále bych ráda poděkovala Ing., Mgr. Jaromíru Harmáčkovi, Ph. D. za pomoc s poslední částí práce, zejména za provedení analýz a jejich interpretaci. Velké díky rovněž patří polským rozvojovým organizacím, které byly ochotné se podílet na výzkumu, a Varšavské univerzitě za umožnění mého studijního pobytu.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Alina GAZUROVÁ**
Osobní číslo: **R110098**
Studijní program: **N1301 Geografie**
Studijní obor: **Mezinárodní rozvojová studia**
Název tématu: **Role náboženství v rozvojové pomoci na příkladu Polska**
Zadávající katedra: **Katedra rozvojových studií**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem této práce je popsat význam náboženského motivu v mezinárodní rozvojové pomoci a identifikovat roli, kterou hraje náboženský motiv v polské rozvojové pomoci. V rámci vlastního výzkumu se autorka soustředí na tyto otázky: do jaké míry je polská rozvojová spolupráce ovlivněna náboženstvím a jakým způsobem se motivace náboženstvím v jejím fungování projevuje. Vedle tohoto se práce zabývá porovnáním a diskusí soudobých názorů na vztah mezi náboženstvím a rozvojem společnosti.

Rozsah grafických prací: dle potřeby
Rozsah pracovní zprávy: 20 - 25 tisíc slov
Forma zpracování diplomové práce: tištěná/elektronická
Seznam odborné literatury:

Dac Special Review of Poland. In: OECD: Data OECD [online]. 2010 [cit. 2012-01-23]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/dataoecd/58/43/45362587.pdf>
HAAR, Gerrie T.; ELLIS, Stephen. The Role of Religion in Development : Towards a New Relationship between the European Union and Afrika. The European Journal of Development Research. 2006, Vol. 18, No. 3, 351-367 s.
BERGER, Peter L. Faith and Development. Society. 2009, Vol. 48, 1, 69-75 s.
CLARKE, Gerard. Faith Matters : Faith-Based Organizations, Civil Society and International Development. Journal of International Development. 2006, 18, 835-848 s.
LUNN, Jenny. The role of Religion, Spirituality and Faith in Development : a critical theory approach. Third World Quarterly. 2009, Vol. 30, No. 5, 937-951 s.

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Zdeněk Opršal, Ph.D.
Katedra rozvojových studií

Datum zadání diplomové práce: 2. ledna 2012
Termín odevzdání diplomové práce: 27. dubna 2013

L.S.

Prof. RNDr. Juraj Ševčík, Ph.D.
děkan

Doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 24. ledna 2012

Obsah

1. Úvod	6
2. Cíle práce	7
3. Metodologie	8
4. Vztah mezi náboženstvím a rozvojem.....	9
Definice náboženství	9
Definice rozvoje	10
Změna vztahu mezi náboženstvím a rozvojem – tzv. kulturní obrat	11
Současné názory na vztah náboženství a rozvoje	16
Shrnutí názoru na vztah mezi náboženstvím a rozvojem.....	26
Nábožensky motivovaná rozvojová pomoc.....	27
5. Charakter polské společnosti a polské rozvojové pomoci	31
Polsko	31
Polská společnost	31
Polská rozvojová spolupráce	33
6. Role náboženství v polské rozvojové spolupráci.....	37
Role náboženství v polské rozvojové spolupráci dle pracovníků polských rozvojových neziskových organizací.....	37
Použité metody	37
Respondenti	38
Zjištění	40
Diskuze výsledků.....	48
Význam náboženství a jiných činitelů v polské oficiální rozvojové spolupráci.....	51
Použité metody	51
Zjištění	52
Diskuze výsledků.....	57
7. Závěr	59
8. Shrnutí	61
9. Summary	62
10. Seznam použitých zkratk	63
11. Seznam tabulek a obrázků.....	64
12. Literatura	65

1. Úvod

Problematika rozvojové pomoci či rozvojové spolupráce hraje v mezinárodním prostředí svou roli už několik desítek let. Jako vše ostatní i tento koncept se vyvíjí. Západní svět, který koncept rozvojové pomoci vytvořil, věřil v poválečném období v modernizační teorie, se kterými ruku v ruce šla také teorie sekularizační. Toto způsobilo velký nezájem o kulturní prvky v rozvoji států. Kultura, a spolu s ní i náboženství, které je pro mnohé rozvíjející se země velmi důležitým činitelem společenského i ekonomického života, se tak ocitly na okraji zájmu západních vědců o toto téma. V oné době panovalo přesvědčení, že náboženství nehraje velkou roli ve společnostech a tedy ani v rozvojové problematice, tudíž není třeba tomuto přikládat nějakou váhu.

Tento dřívější názor byl však již podroben vlně kritiky. Ukazuje se, že v mnoha rozvíjejících se zemích je kultura, potažmo náboženství, významným faktorem, který ovlivňuje každodenní život lidí. Již před několika lety se stalo nepřehlédnutelným, že teorie sekularizace neplatí pro všechny kultury světa. K výše popsané změně došlo pod vlivem několika světových událostí, které jasně poukázaly na fakt, že náboženství v mnoha lidských životech i celých kulturních oblastech hraje nezanedbatelnou roli. K těmto událostem bezesporu patří íránská revoluce, vzestup některých muslimských států a v neposlední řadě hrozba mezinárodního terorismu. Díky tomu se o náboženství opět začalo zajímat mnoho vědců z různých vědeckých odvětví, zvláště pak sociologů, ekonomů a politologů.

V současnosti se tedy v rozvojových snahách kromě ekonomických ukazatelů přihlíží k mnoha sociokulturním prvkům. Rozvoj začal být chápán jako komplexní proces, jehož částí se stává i náboženský rozměr. Zároveň dochází k posílení pozic náboženských aktérů v rozvoji. Jelikož v současnosti roste síla neziskového sektoru a občanské společnosti, role náboženských aktérů v rozvoji se stává nepřehlédnutelnou. Mnohá světová náboženství díky svému učení mají chuť pomoci druhým poskytovat. Následkem globalizace a těsnějšího propojení světa i rozvojová a humanitární pomoc poskytovaná náboženskými organizacemi začíná být celosvětově viditelná.

O problematice role náboženství v rozvoji se v zahraničí vedou diskuze. V české literatuře se s touto problematikou zatím příliš nesetkáme. Jaké názory na vztah mezi náboženstvím a rozvojem jsou tedy prezentovány v zahraniční literatuře? Jakým způsobem se náboženství v rozvoji projevuje?

Polsko patří k tzv. vynořujícím se donorům a také zemím, kde náboženství hraje ve společnosti velmi významnou roli. Jakou roli hraje náboženství v jeho rozvojové spolupráci?

2. Cíle práce

Jak vyplývá z úvodu, tato práce se bude zabývat vztahem mezi náboženstvím a mezinárodní rozvojovou spoluprací a rovněž rolí, kterou náboženství v rozvojové problematice hraje. Na příkladu Polska bude na základě vlastního výzkumu ukázáno, jakou roli hraje náboženství právě v jeho rozvojové spolupráci.

Jedním z cílů této práce je tedy popsat význam náboženského motivu v mezinárodní rozvojové pomoci. Kromě prezentace soudobých názorů na tuto problematiku a jejich srovnání bude rovněž krátce představen historický vývoj vztahu mezi těmito dvěma jevy.

Druhý z cílů se zaměřuje na identifikaci role, kterou náboženství hraje v polské rozvojové pomoci. Tento cíl bude naplněn vedle charakteristiky polské společnosti a polské rozvojové spolupráce také vlastním výzkumem, ve kterém se autorka bude soustředit na dvě otázky. K těmto otázkám patří: do jaké míry je polská rozvojová spolupráce ovlivněna náboženstvím a jakým způsobem se náboženství v jejím fungování projevuje. Výzkum se bude skládat ze dvou částí. První část se prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů zaměří na roli náboženství v polské rozvojové spolupráci dle názorů polských rozvojových organizací. Druhá část, ve které bude použito regresní analýzy, se bude snažit získat odpověď na otázku, do jaké míry polskou rozvojovou spoluprací ovlivňuje náboženství.

3. Metodologie

Při vypracovávání této práce bylo využito několik metod. První část vychází ze studia literatury a její rešerše. Literatura k tématu vztahu mezi náboženstvím a rozvojovou spoluprací a rolí, kterou náboženství v rozvoji hraje, není v českém jazyce dostupná. Pro účely této práce bylo využito mnoho studií v anglickém jazyce. Mezi významnější autory, kteří se této problematice věnují, patří například Gerrie ter Haar, Peter L. Berger, Marcus Noland, Carole Rakodi, Jenny Lunn, Gerard Clarke, Katrine Marshall.

Pro charakteristiku polské společnosti byly využity data polského centra pro výzkum veřejného mínění CBOS (Centrum Badania Opinii Społecznej). Údaje k polské rozvojové spolupráci byly pak čerpány především z webových stránek Odboru pro rozvojovou spolupráci polského Ministerstva zahraničních věcí, OECD a zprávy organizace Grupa Zagranica.

Třetí část vychází z vlastních výzkumů. K jednomu je využito polostrukturovaných rozhovorů, které probíhaly koncem roku 2013 ve Varšavě. Byly provedeny rozhovory s pracovníky třech polských rozvojových organizací. Cílem tohoto výzkumu je zjistit, zda nějakou roli (a jakou) hraje náboženství v polské rozvojové spolupráci. Druhý výzkum je založen na analýzách, které zkoumají význam náboženství mezi ostatními faktory ovlivňujícími alokaci polské rozvojové pomoci.

4. Vztah mezi náboženstvím a rozvojem

V této kapitole budou tyto dva pojmy, tedy náboženství a rozvoj, blíže popsány. Je důležité upozornit na to, že oba tyto koncepty jsou chápány různými způsoby, a proto je dobré ujasnit si jejich obsah. Dále pak bude blíže specifikován vztah mezi náboženstvím a rozvojem. Tento vztah pochopitelně není zcela jasný a existuje mnoho velmi odlišných názorů na tuto problematiku. Jak už bylo zmíněno v úvodu, chápání vztahu mezi těmito dvěma pojmy prošlo určitým vývojem. Tato kapitola tedy nabízí vysvětlení vývoje tohoto vztahu a současné názory na vztah mezi těmito dvěma pojmy. Závěr pak bude patřit nábožensky motivovaným rozvojovým organizacím a nábožensky motivované rozvojové pomoci.

Definice náboženství

Problematikou náboženství se zabývá mnoho věd. Neexistuje vše objímající a jednotná definice. Náboženství každá kultura, ba dokonce každý jedinec, chápe poněkud odlišně. Náboženství je pokládáno za velmi důležitou součást kultury. Tento pojem je rovněž velmi obtížně definovatelný. Významná práce *Culture. A Critical Review of Concepts and Definitions* uvádí více než 160 definic kultury rozdělených do několika kategorií.¹

Podobně na tom je i samotné náboženství. Mnoho vědců se pokoušelo o definici tohoto jevu, a tak je známo opravdu velké množství definic náboženství. Některé z nich, obzvláště pak ty starší datace, pokládají za ústřední postavu náboženství nějakého boha, bohy či postavu božského typu. K velmi populárním definicím patří tzv. minimální definice E. B. Tylora. Dle něj náboženství je „víra v duchovní bytosti“². Tento typ definice je dnes s ohledem na daleko obsáhlejší znalosti většinou vědci odmítán jako nedostačující a nepřesný.

V současné době lze definice náboženství rozdělit do dvou hlavních skupin. První skupinou jsou definice funkcionální, které berou na zřetel zejména funkci, kterou náboženství ve společnosti plní. Tento typ definic se zajímá především o to, jak náboženství funguje. Do této skupiny lze zařadit definici C. Geertze: „náboženství je 1) systém symbolů, které 2) v lidech ustavují silné, pronikavé a dlouhotrvající nálady a motivace tím, že 3) formulují pojmy obecného řádu bytí a 4) obdařují tyto pojmy takovým nádechem skutečnosti, že 5) se tyto nálady a motivace zdají jedinečně realistické.“³ Mezi další autory

¹ SCHREIBER, Hanna. Religia jako element "zwrotu kulturowego" w stosunkach międzynarodowych. in: SOLARZ, Anna M. a Hanna SCHREIBER. *Religia w stosunkach międzynarodowych*. Warszawa: Instytut Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego, 2012, s. 51-76.

² BOWIE, Fiona. *Antropologie náboženství*. Praha: Portál, 2008. s. 33.

³ GEERTZ, Cliford. Náboženství jako kulturní systém. in: Dušan Lužný, *Řád a moc : Vybrané texty ze sociologie náboženství*, Brno : Masarykova univerzita, 2005, s. 126.

zastávající tento přístup ke studiu náboženství patří například R. N. Bellah, T. Luckmann, N. Luhmann a T. Parsons.

Druhým typem definic jsou definice substanciální. Tyto definice se nezaměřují tolik na funkci náboženství, ale snaží se zachytit vše, co lze označit za náboženské. Naopak vylučují prvky, které náboženské být nemohou. Orientují se na obsahovou stránku náboženství. Podle substanciálních definic jsou náboženství chápána jako umělý konstrukt vycházející ze západní kultury.⁴ Mezi zastánce tohoto pohledu patří R. Otto, M. Eliade, P. L. Berger, J. Casanova.

Klasickou definici náboženství, kterou si v minulosti oblíbili mnozí vědci je definice E. Durkheima. Ten ve svém díle *Elementární formy náboženského života* píše, že: „[Náboženství je] jednotný systém víry a praktik vztahujících se k posvátným věcem, to jest k věcem odtahitým a zakázaným; systém víry a praktik, které sjednocují všechny své přívržence v jediné morální společnosti nazývaném církev.“⁵ Tato definice patří do asi současně nejrozšířenější skupiny substanciálních definic. Byla oblíbená zejména díky tomu, že poprvé v definici náboženství byla vypuštěna problematická kategorie Boha či bohů a poukazovala na dynamiku a společenskou důležitost náboženské praxe.⁶

Výše bylo popsáno v hrubých obrysech základní chápání problému kolem definování náboženství. Byly taktéž prezentovány jedny z nejznámějších definic tohoto fenoménu. S vymezením a stanovením, co je náboženství, existují velké problémy, které pramení zejména z odlišného chápání tohoto jevu v různých společnostech. Jedná se o velmi složitý sociální jev a není možno docílit jednotného jeho vnímání. Z těchto důvodů v této práci bude za náboženství a náboženské označováno to, co takto označuje literatura, ze které bude čerpáno.

Definice rozvoje

Rozvoj je také podobně jako náboženství pojímán z různých úhlů pohledů a tudíž velmi nejednotně. Jelikož je rozvoj multidimenzionálním fenoménem a lze na něj nahlížet z vícero aspektů, každá z definic zdůrazňuje nějaký jiný prvek či skupinu prvků. Někdy se mluví o rozvoji ekonomickém či sociálním. V této práci bude rozvoj pojímán v celém svém rozsahu. Níže budou zmíněny tři základní koncepty⁷, které na rozvoj pohlíží z různých perspektiv.

(1) První z těchto konceptů rozvoj považuje za dlouhodobý proces, ve kterém dochází k určitým strukturálním změnám ve společnosti. Lze říci, že zde je rozvoj chápán jako historický vývoj ekonomiky

⁴ Více viz NEŠPOR, Zdeněk R., et al. *Příručka sociologie náboženství*. Praha: Slon, 2008. s. 125-129.

⁵ Émile Durkheim, *Elementární formy náboženského života*, Praha : Oikymen, 2002, s. 56.

⁶ VÁCLAVÍK, David. *Náboženství a moderní česká společnost*. Praha: Grada, 2009, s.

⁷ Dle SUMMER, A.; TRIBE, M. In *International Development Studies. Theories and Methods in Research and Practice*. London: Sage, 2008. What is "development"?, s. 9-30.

a společnosti, ke kterému nutně dochází v každé zemi světa. Vývoj v jednotlivých zemích světa však nemusí znamenat vždy kladnou změnu ve společnosti. Připouští se, že některé změny mohou být i negativní. Tento koncept je charakteristický především pro vědecké účely.

(2) Druhý úhel pohledu, jak lze na rozvoj nahlížet, je příznačný pro rovinu praktickou. Rozvoj je považován za krátkodobé či střednědobé dosažení vytyčených cílů. Jedná se o krátkodobější hledisko, a tak cíle mohou být zjistitelné a měřitelné, není třeba čekat generaci či generace, kdy dochází k velkým strukturálním změnám. Tento přístup se odvolává na určité univerzální hodnoty, které určují, co bude pro konkrétní účely dobré a co špatné, tedy také kterých cílů je nutno dosáhnout.

(3) Poslední koncept se dá označit za postmoderní. Rozvoj považuje za konstrukt vytvořený západní kulturou. Rozvoj je tedy podmíněný západní vizi. Vývoj rovněž nemusí vždy být pro danou společnost změnou k lepšímu. Ne vše je pro jednotlivé společnosti vhodné a ne všechny změny jsou přínosné. Nelze vše linkovat dle západního modelu rozvoje společnosti. Tento přístup připouští existenci různých typů „modernity“ a zdůrazňuje velkou kulturní rozmanitost. Jedná se tedy o zcela odlišný přístup oproti dvěma předchozím.⁸

Jak už vyplývá z charakteru práce, budou zde brány v úvahu všechny tři přístupy. Ovšem nejčastěji rozvoj bude považován za naplnění jakýchsi cílů (ne pouze ekonomických), tedy dle druhého konceptu. Avšak pro práci je také důležité brát rovněž zřetel na kulturní rozmanitost, což je typické pro třetí přístup. Vzápětí bude však využito i prvního konceptu, jelikož následující část bude pracovat s různými názory na vztah mezi náboženstvím a rozvojem z vědeckého úhlu pohledu. V mnoha studiích, ze kterých tato práce čerpá, je rozvoj chápán jako dlouhodobá společenská změna, což také odpovídá prvnímu přístupu.

Změna vztahu mezi náboženstvím a rozvojem – tzv. kulturní obrat

Náboženství jsou důležitou součástí mnoha lidských životů. O náboženství v minulosti byl veliký zájem. Na jeho studiu se podílelo mnoho vědců z různých vědeckých disciplín. O vlivu náboženství na rozvoj společnosti se zajímali především ekonomové, sociologové a filozofové. Zájem o tuto problematiku můžeme spatřovat už i u mnohých středověkých autorů. Mezi jinými se k tomuto tématu vyjadřoval T. Akvinský ve svém spise *Summa theologiae*.⁹ Mezi nejvýznamnější ekonomy, kteří se daným tématem zabývali, patří bezesporu A. Smith. Zakladatel moderní ekonomie spatřoval přínos náboženství ve dvou výhodách. Za prvé členství v určité náboženské skupině může vést ke snížení rizika

⁸ Více viz SUMMER, A.; TRIBE. What is "development"?, s. 9-30.

⁹ Viz Iyer, Sriya. "religion and economic development." The New Palgrave Dictionary of Economics. Second Edition. Eds. Steven N. Durlauf and Lawrence E. Blume. Palgrave Macmillan, 2008. The New Palgrave Dictionary of Economics Online. Palgrave Macmillan. 28 February 2011
<http://www.dictionaryofeconomics.com/article?id=pde2008_R000245> doi:10.1057/9780230226203.1418.

spojeného s konkrétním jedincem, protože se jedinec stává součástí uskupení, které se navzájem hlídá. Za druhé členství v náboženské skupině lze chápat jako další prostředek pro nastolení důvěry a určitý prostředek pro sankcionování, což vede ke snižování nejistoty a zvyšování efektivnosti.¹⁰ Dle jeho zjištění ve společnostech, kde víra v Boha byla rozšířená, byly také silněji přítomny hodnoty jako čestnost a integrita a také se operovalo s nižším úvěrovým rizikem. Zároveň Smith neprotěžoval určitou náboženskou skupinu. Podle jeho názoru volný trh a svoboda slova pro všechny členy jednotlivých náboženských skupin s racionální debatou o rozdílech mezi sebou vytváří prostředí vhodné pro neustálý růst a rozvoj.¹¹

Později, zhruba od dob osvícenství, se setkáváme s převážně negativními názory na vztah náboženství a rozvoje. Zejména mnozí filozofové shledávali náboženství za zpátečnické a bránící pokroku, vědeckému myšlení či spravedlivějšímu uspořádání světa. Za zmínku určitě stojí názor F. Nietzscheho, který měl za to, že Bůh je již minulostí, že Bůh je mrtev. Později ve svých pracích K. Marx přišel s přirovnáním, že náboženství je *opiem lidstva*. Dalším odpůrcem náboženství byl Z. Freud. Považoval náboženství za dětinský přežitek.¹² Jak ukazují tyto a další podobně negativistické názory, náboženství se přesunulo na okraj společnosti a někde dokonce zanikalo. Tyto názory přispěly také k vývoji sekularizačních teorií.

Do debaty o vztahu mezi náboženstvím a rozvojem společností výrazně zasahovali ekonomové či filozofové, avšak nejvýznamnější práci na toto téma sepsal jeden z prvních moderních sociologů. Tím významným myslitelem přelomu 19. a 20. století byl M. Weber. Na začátku 20. století vydal jedno ze svých nejznámějších děl *Protestantská etika a duch kapitalismu*. Toto dílo již od doby svého vydání vzbuzovalo bouřlivé jak kladné tak i negativní reakce.¹³ Weber ve svém spise nabízí vysvětlení rozvoje kapitalismu v Evropě. Podle něj rozvoj kapitalismu právě v této části světa mohl souviset se vznikem protestantských hnutí, které byly typické pouze pro tuto geografickou oblast. Největší roli na tomto procesu přiznává zvláště kalvinismu. Dle něj z protestantských konceptů vzniká tzv. světská askeze, která spolu s konceptem predestinace zdůrazňuje několik hodnot. Mezi tyto hodnoty patří například pracovitost, prostota, šetrnost, pečlivost, povinnost plnění slibů a věrnost či oddanost.¹⁴ Za základ rozvoje ekonomik Weber považuje právě soubor těchto protestantských hodnot, které vedou ke kumulaci kapitálu, podnikavému duchu a investování.¹⁵

¹⁰ NOLAND, Marcus. Religion and Economic Performance. *World Development*. 2005, roč. 33, č. 8, s. 1215.

¹¹ Viz KHAR, Habibullah; BASHAR, Omar K. M. R. Religion and Development : Are they Complementary?. *U21Global Working Paper Series* [online]. 2008, No. 006, [cit. 2011-02-28]. Dostupný z WWW: <http://www.u21global.edu.sg/PartnerAdmin/ViewContent?module=DOCUMENTLIBRARY&oid=157451>.

¹² Viz BERGER, Peter L. Faith and Development. *Society*. 2009, roč. 48, č. 1, s. 69.

¹³ Velkým kritikem Weberova díla byl Karl Fischer. Více viz LOUŽEK, Marek. *Max Weber: Život a dílo Weberovské interpretace*. Praha: Karolinum, 2005. s. 148-169.

¹⁴ Viz KHAR, Habibullah; BASHAR, Omar K. M. R. Religion and Development: Are they Complementary?.

¹⁵ Viz Iyer, Sriya. "religion and economic development".

Následující léta byla poznamenána umenšováním role náboženství ve společnosti. Zhruba od poloviny 20. století se na Západě do popředí nejen sociálních věd dostaly různé sekularizační teorie. Sekularizace je vysvětlována jako „proces, ve kterém náboženství ztrácí význam jak ve společnosti, tak ve vědomí jednotlivců“¹⁶. Klasická definice B. Wilsona říká, že „náboženské instituce, jednání a vědomí ztrácí svůj společenský význam“¹⁷. Sekularizační teorie měly za následek dva klíčové koncepty. Prvním je sekulární redukcionismus, kdy byly odmítány vlivy náboženství a místo toho se pracovalo s atributy jako třída, etnicita a gender. Druhým pak materialistická determinace, tedy odmítání nemateriálních, zvláště pak náboženských, vlivů na chování jedinců či institucí.¹⁸ Vědci se domnívali, že spolu s rozšiřováním moderních prvků života, ke kterým lze zařadit mezi jinými urbanizaci, industrializaci a racionalizaci, role náboženství a církví bude upadat a jejich úlohu přezve vědecké, racionální a sekulární světové myšlení.¹⁹ Většina sociologů 50. a 60. let, kteří se zabývali náboženstvím, tak zastávala názor, že spolu s modernitou nutně dochází k úpadku náboženství.²⁰

Tyto názory se samozřejmě promítly i do mezinárodních vztahů. Náboženství ani kultura obecně nebyly pro počátky snah o mezinárodní rozvojovou spolupráci důležitými prvky. Mělo se za to, že náboženství jsou zastaralé a nemají své místo v moderní době, a tedy nejsou slučitelné s rozvojem či pokrokem. Nejpatrněji tento přístup je viditelný v modernizační teorii, která patří mezi jedny z prvních konceptů v mezinárodní spolupráci. Dle této teorie hlavním cílem rozvojové spolupráce je ekonomický rozvoj, ke kterému mělo dojít právě odpoutáním se od nemoderních či zaostalých kulturních zvyků, ke kterým patří i zvyky náboženské.²¹ Jak už bylo zmíněno výše, sekularizační teorie přinesly koncept sociálního redukcionismu a materiálního determinismu. To se odrazilo na poli rozvojové spolupráce tak, že se většího zájmu dostalo problematice etnicity, genderu či třídních problémů a velký důraz se kladl na materiální aspekt jako hnací motor veškerého konání. Rozvojové projekty opomíjely nemateriální rozměr rozvoje.²²

Vedle modernizační teorie se velkému zájmu v rozvojové spolupráci těšila teorie závislosti. Teorie závislosti vznikla v Latinské Americe a vycházela mezi jinými z učení K. Marxe. Již výše byl zmíněn

¹⁶ Přeloženo autorkou dle BERGER, Petr. *Reflections on the sociology of religion today*. *Sociology of Religion*. 2001, roč. 62, č. 4, s. 443.

¹⁷ WILSON, B. *Religion in Sociological Perspective*. Oxford: Oxford University Press, 1992. dle CLARKE, Gerard. *Agents of Transformation? : Donors, faith-based organisations and international development*. *Third World Quarterly*. 2007, Vol. 28, No. 1, s. 77-96.

¹⁸ Více CLARKE, Gerard. *Agents of Transformation? : Donors, faith-based organisations and international development*. *Third World Quarterly*. 2007, roč. 28, č. 1, s. 77.

¹⁹ POLLACK, Detlef a Daniel V OLSON. *The role of religion in modern societies*. New York: Routledge, c2008, s. 1-21.

²⁰ BERGER, Peter L. *Faith and Development*. s. 69.

²¹ Více viz HAAR, Gerrie T.; ELLIS, Stephen. *The Role of Religion in Development : Towards a New Relationship between the European Union and Afrika*. *The European Journal of Development Research*. 2006, roč. 18, č. 3, 351-367 s.

²² CLARKE, Gerard. *Agents of Transformation?*. s. 77.

názor na náboženství právě tohoto učenice. Marx přirovnával náboženství k opiu lidstva. Z toho tedy pramení fakt, že ani tento přístup k rozvojové problematice neshledával náboženství ani kulturní prvky jako přínosné pro rozvoj.²³

Po určité době se začalo zdát, že sekularizační teorie neplatí, alespoň ne nutně na celém světě. Je dobré si uvědomit, že tímto sekularizačním postojem byla ovlivněna pouze západní Evropa. Se sekularizací se v podstatě nesetkáme ani ve Spojených státech amerických ani v zemích tzv. Třetího světa. Z toho vyplývá, že tento jev většinu obyvatel světa ani nezasáhl. Většinu světové populace určitým způsobem vždy ovlivňovalo a bude ovlivňovat nějaké náboženské uskupení. To dokazuje i výzkum provedený v roce 2009 organizací Gallup, kde se ukázalo, že pro 84 % světové populace je náboženství důležité pro každodenní život. Dle této studie nejvíce religiózními zeměmi světa jsou ty nejchudší a méně religiózní státy patří k těm bohatším. Toto však nabourávají Spojené státy americké, které patří k nejbohatším státům světa a zároveň poměrně religiózním. Kolem 65 % obyvatel Spojených států uvádí, že náboženství je v jejich životě velmi důležitým faktorem.²⁴ Sám sociolog P. L. Berger přiznal, že původně byl zastáncem sekularizace, ale na základě několika empirickým důkazů svůj názor přehodnotil.²⁵ Od sekularizačního způsobu myšlení se tedy v současnosti spíše upouští. Většina odborníků teorii sekularizace odmítá a označuje ji za jednorozměrnou, deterministickou a naivní. Dnes se hovoří o respiritualizaci společností, desekularizaci, návratu náboženství, návratu Boha, spirituální revoluci a deprivatizaci náboženství.²⁶ S. Huntington náboženství v moderním světě považuje za centrální sílu, která lidi mobilizuje a motivuje.²⁷

Dnes je patné, že vytěšňování náboženství a kultury všeobecně na okraj lze označit za nemoc minulosti. V současnosti naopak v mnoha oblastech dochází k rozkvětu náboženských skupin a institucí. Tato změna v nazírání obecně na kulturu v průběhu zhruba posledních 20-30 let se nazývá kulturním obratem. S tímto označením přišel F. Jameson.²⁸ K této změně přispělo také několik významných událostí, ke kterým patří zejména íránská revoluce, ukončení studené války a následný pád komunistických režimů, vzestup muslimských států, mnohé iniciativy v Latinské Americe, nárůst důrazu na náboženství ve Spojených státech, balkánský konflikt a v neposlední řadě 11. září 2001 a následný boj s terorismem.²⁹ Dle některých autorů náboženství nabízí lék na neduhy globální vesnice. Nabízí

²³ Více viz tamtéž, s. 23.

²⁴ CRABTREE, Steve. Religiosity Highest in World's Poorest Nations: United States is among the rich countries that buck the trend. In: *Gallup*[online]. 2010 [cit. 2014-02-20]. Dostupné z: <http://www.gallup.com/poll/142727/Religiosity-Highest-World-Poorest-Nations.aspx>.

²⁵ BERGER, Peter L. Faith and Development. s. 69.

²⁶ Tamtéž, s. 69.

²⁷ HUNTINGTON, Samuel. The Clash of Civilizations?, Foreign Affairs, 1993I roč. 72, č. 3, s. 27.

²⁸ SCHREIBER, Hanna. Religia jako element "zwrotu kulturowego" w stosunkach międzynarodowych. s. 51-76.

²⁹ LUNN, Jenny. The role of Religion, Spirituality and Faith in Development : a critical theory approach. Third World Quarterly. 2009, roč. 30, č. 5, s. 942.

řešení nejistoty, nudy a lhostejnosti.³⁰ Dle P. L. Bergera může být současný svět vším, ale ne sekulárním.³¹ Velmi výstižně tuto změnu dokazuje tento citát, který P. L. Berger uvádí ve svém článku: „Drahý Pane Nietzsche, Vy jste mrtvý. Váš skutečně pravdivý Bůh.“³²

Tento obrat nutně musel znamenat změnu i pro mezinárodní vztahy a posléze rozvojovou spolupráci. Mezinárodní vztahy tento kulturní či náboženský obrat ovlivnil v těchto bodech:

1. Mezinárodní vztahy jsou založené nejenom na rozložení sil, ale i na kulturních představách o světě a hodnotách z těchto představ vyplývajících.
2. Místo účastníka mezinárodních vztahů pramení z jeho kulturního potenciálu.
3. Různorodost kultur způsobuje odlišné vnímání reality.
4. Kultura je dynamickým procesem a takto by na ní mělo být nahlíženo.³³

Spolu s touto změnou H. Schreiber upozorňuje na vznik tří problémů v mezinárodních vztazích:

1. Absolutizace kultury často ústí do instrumentalizace, tedy vše je vysvětlováno kulturou.
2. Absolutizace kultury vede k banalizaci, tedy ke zlehčování mnoha problémů.
3. Západ znovu objevil kulturu, aby pochopil odlišnosti, avšak nechce se vzdát svých „výtvorů“, tedy například demokracie a lidských práv.³⁴

Tyto změny na poli mezinárodních vztahů samozřejmě ovlivnily i mezinárodní rozvojovou spolupráci. Od 80. let minulého století již k určitým nepatrným posunům docházelo. Objevil se nový přístup a to „Basic needs approach“, který se dá považovat za jakousi předzvěst tohoto obratu. Tento přístup již tolik nelpěl na ekonomických ukazatelích, ale důležitost přikládal lidským potřebám.³⁵ Ale ani v tomto přístupu ještě není explicitně zmíněna vážnost náboženství či víry pro člověka.³⁶ Další předzvěstí změny v nahlížení náboženství se stalo vydání *World Development* v roce 1980, které bylo věnováno tématice náboženství a rozvoji. Tyto příslovečné vlaštovky započaly větší zájem vědecké komunity o vztah mezi náboženstvím a rozvojem.

Jedním z prvních novodobých autorů, kteří se zajímali o roli náboženství v rozvoji a který zároveň poukázal na nezájem vědců o tuto problematiku, byl K. A. Ver Beek. Na základě jeho zkoumání

³⁰ SCHREIBER, Hanna. Religia jako element "zwrotu kulturowego" w stosunkach międzynarodowych. s. 67.

³¹ BERGER, Peter L. Faith and Development. s. 67.

³² Tamtéž, s. 67. Přeloženo autorkou.

³³ Zpracováno dle SCHREIBER, Hanna. Religia jako element "zwrotu kulturowego" w stosunkach międzynarodowych. s. 62-63.

³⁴ Zpracováno dle SCHREIBER, Hanna. Religia jako element "zwrotu kulturowego" w stosunkach międzynarodowych. s. 68-69.

³⁵ ROBB, Caroline. Changing Power Relations in the History of Aid. In GROVES, L.; HINTON, R. Inclusive aid : changing power and relationships in international development. London: Earthscan, 2004. s. 21-41.

³⁶ Viz RAKODI, Carole. Revisiting Religion : Development Studies Thirty Years On. World Development. 2011, roč. 39, č. 1, s. 46.

článků z časopisu *World Development* z let 1982 až 1998 vyplynulo, že i když již docházelo ke změnám v nazírání důležitosti náboženství v mezinárodní politice i mezinárodní rozvojové problematice, přesto se náboženství nadále nedostávalo tolik vědeckého zájmu jako jiným oblastem. Beek zadal do bibliografické databáze několik klíčových slov a zjišťoval, kolik článků se věnuje dané problematice. Níže zobrazená tabulka číslo 1 ukazuje závěry jeho práce.³⁷

Tabulka 1: Počet článků vztahujících se k zadanému klíčovému slovu.³⁸

Časopisy 1982-1998	Klíčová slova				
	Životní prostředí	Gender	Populace	Spiritualita a spiritualní	Náboženství a náboženský
World Development	83	85	89	0	5
Journal of Development Studies	19	46	38	0	1
Journal of Developing Area	18	32	43	0	10

Současné názory na vztah náboženství a rozvoje

Na přelomu 20. a 21. století se ukázalo, že náboženství může mít velký vliv na rozvoj. Výsledkem náboženského ovlivnění se událo také několik celosvětových kampaní. Mezi nejznámější patří *Jubilee 2000*³⁹, která odkazovala na tzv. milostivé léto známé ze Starého Zákona. Milostivé léto nastávalo co 50 let a během tohoto roku měly být odpuštěny všechny dluhy, otroci propuštěni, vyvlastněná půda navracená zpět majiteli atd.⁴⁰ Další kampaní ovlivněnou náboženstvím je kampaň *Make History Poverty*. Tato kampaň se uskutečnila díky významnému přispění americké Národní asociace evangelikálů.⁴¹

Studiu vztahu mezi náboženstvím a rozvojem a rolí, kterou náboženství v rozvoji může plnit je v současnosti v zahraniční literatuře věnováno poměrně mnoho prostoru. Objevilo se několik publikací s tímto tématem. Za zmínku stojí například *Religion and Development: Ways of Transforming the World*, jehož editorem je G. Ter Haar⁴². Časopis *Development* věnoval této problematice dvě vydání a to v roce 2003 a 2012. Tento prostor si náboženství vysloužilo především po teroristických útocích 11. září 2001 a následném globálním potírání terorismu a radikalismu. Rovněž se setkáváme s daleko větším

³⁷ BEEK, Kurt Alan Ver. Spirituality: a development taboo. *Development in Practice* [online]. 2000, roč. 10, č. 1, s. 36-37.

³⁸ Přeloženo a zpracováno dle: BEEK, Kurt Alan Ver. Spirituality: a development taboo. s. 36-37.

³⁹ MCDUIERA, Duncan; REES, Jihn A. Religious Actors, Civil Society and The Development Agenda: The dynamics of inclusion and exclusion. *Journal of International Development*. 2010, 22, s. 26.

⁴⁰ Lv 25.

⁴¹ CLARKE, Gerard. Faith Matters : Faith-Based Organizations, Civil Society and International Development. *Journal of International Development*. 2006, 18, s. 837.

⁴² HAAR, Garrie ter. *Religion and Development: Ways of Transforming the World*. London: Hurst and Company, 2011, s. 3-25.

propojením tzv. světských a nábožensky založených neziskových organizací. V samotných Spojených Státech se za krátkou dobu rozpočty nábožensky založených organizací zdvojnásobily a byla překonána panující nedůvěra k těmto organizacím.⁴³ Změna v přístupu nastala i u Světové banky. Její bývalý prezident J. D. Wolfensohn si byl vědom, že banka musí brát v úvahu i neekonomické prvky, které ovlivňují kvalitu života. Dle jeho názoru náboženství je pronikavou silou v mnoha klientských zemích Světové Banky. Tato síla se ukazuje nejen ve vládnutí obecně, ale i v regulaci trhů, péči o životní prostředí atd.⁴⁴ Wolfensohn a tedy Světová Banka začala spolupracovat s Arcibiskupem z Canterbury a spolu posléze založili *Worlds Faiths Development Dialogue*⁴⁵. Na konferencích této iniciativy se náboženství a rozvoji dostává předního místa.

Podle dvou autorek, S. Deneulin a C. Rakodi, ačkoli v minulosti bylo náboženství v rozvojových studiích opomíjeno, dnes je zřejmé, že:

1. Náboženství je klíčovým aspektem, který ovlivňuje různým způsobem životy a jednání mnoha lidí na světě.
2. Světová náboženství historicky ovlivňovala dění nejen na lokální úrovni, ale i v mezinárodním měřítku. Náboženství překračují hranice.
3. Náboženství a politika jsou často propojené komplikovaným způsobem.
4. Náboženské organizace patří k nejdůležitějším občanským organizacím v mnoha státech světa a nadále rozšiřují svůj rozsah a působnost.⁴⁶

Současné názory na přístup k náboženství v rozvojové spolupráci by se daly rozdělit dle C. Balchin. Ta přístupy rozdělila do tří skupin. (1) První skupina názorů pohlíží na náboženství jako na překážku rozvoje. Dle tohoto přístupu je na náboženství stále nahlíženo jako na zpátečnické a nemoderní a ignoruje globální i lokální strukturální rozšíření nerovnosti, které vedou k chudobě. (2) Druhá skupina chápe náboženství jako rozvojovou příležitost. Zde se setkáváme s vyloučením jiných prvků z rozvojových příležitostí, například třída, etnicita a fáze životního cyklu. Toto je často spojeno s islámskými společnostmi, které jsou často nahlíženy jako homogenní skupina a uvažuje se o nich, že si zaslouží speciální zacházení. Náboženské organizace a instituce dle tohoto přístupu jsou upřednostňované a považované za efektivní, těší se velké důvěře. (3) Třetí skupina postojů posouvá

⁴³ NARAYANAN, Yamini. Religion and Sustainable Development: Analysing the Connections. *Sustainable Development*. 2013, č. 21, s. 131.

⁴⁴ WOLFENSOHN, James D. Foreword. In: HAAR, Garrie ter. *Religion and Development: Ways of Transforming the World*. London: Hurst and Company, 2011, s. xvii-xviii.

⁴⁵ Více zde: About the WFDD. *World Faiths Development Dialogue* [online]. 2007 [cit. 2014-01-29]. Dostupné z: <http://berkleycenter.georgetown.edu/wfdd/about>.

⁴⁶ RAKODI, Carole. Revisiting Religion : Development Studies Thirty Years On. s. 52.

druhý koncept o něco dál. Zde je náboženství považováno za řešení rozvojových problémů. Tyto přístupy se dle Balchin striktně nevylučují. Často rozvojové instituce pracují i se všemi třemi zároveň.⁴⁷

Dle práce H. Khana a O. Bashara náboženství sehrávají kladnou i zápornou úlohu v rozvoji jednotlivých společností. Mezi klady náboženství v rozvoji patří:

1. Občanský a sociální kapitál. Tento kapitál buduje sítě mezi lidmi. Spirituální či náboženský kapitál může také produkovat různé externality, které posléze ovlivňují státní společenský kapitál.
2. Vlastnosti a hodnoty. Náboženství mohou ovlivnit ekonomiku svou etikou práce, čestností, šetrností a otevřeností vůči druhým lidem.
3. Důvěra a snižování korupce a kriminality. Náboženství zvyšují úroveň důvěry a pomáhají tak zajistit korektní jednání. Naopak omezují korupci a zmírňují kriminalitu.
4. Omezování hříšných aktivit. Náboženství mohou také kladně ovlivnit zdraví zamezováním užívání drog, přejídání a gamblerství.
5. Zdravotní péče a vzdělávání. Tato dvě odvětví jsou pro činnosti náboženských organizací primárními a věnují se jim dlouhodobě.
6. Kooperace. Náboženské rituály podporují kooperaci mezi jednotlivci.

Vedle těchto výše zmíněných kladných vlivů náboženství však mohou také rozvoj ovlivňovat negativně. A to tímto způsobem:

1. Náboženské investice. Náboženská uskupení investují hlavně do náboženských staveb. Díky tomu trh přichází o finance, které by mohly „být v oběhu“ nebo sloužit jiným rentabilnějším účelům.
2. Zákaz hromadění majetku a úroku. Některá náboženství zakazují operovat na trzích, pracovat s úroky a zvyšovat svůj zisk.
3. Konflikty. Náboženství mohou být také roznětkou konfliktů. Ke konfliktům může dojít jednak mezi příslušníky odlišných náboženství, ale také i mezi věřícími jedné skupiny navzájem.
4. Ženy. Významným a v současnosti velmi bouřlivě diskutovaným negativním dopadem může být i odlišné chápání postavení ženy a ženských práv v různých náboženských systémech.
5. Lidská práva. Podobným problémem s odlišným chápáním se setkáváme i u konceptu lidských práv.⁴⁸

⁴⁷ Podrobněji BALCHIN, Cassandra. Religion and Development: A Practitioner's Perspective on Instrumentalisation. *Institute of Development Studies*. 2011, roč. 42, č. 1, s. 16-19.

⁴⁸ Zpracováno dle KHAR, Habibullah; BASHAR, Omar K. M. R. Religion and Development: Are they Complementary?.

Dále práce těchto dvou učenců nabízí přehledným způsobem několik empirických výzkumů. Je potřeba zdůraznit, že každý z těchto i dalších výzkumů zmiňovaných v této práci byl prováděn jiným způsobem, na jiném vzorku a s jinými daty. S daty pro mnohé země je velký problém a tak pokud data pro určitou zemi chybí, musí být z výzkumu vyloučena. Tato pestrost různých způsobů, které vědci během výzkumů používali, do jisté míry ovlivňuje samotné výsledky a znemožňuje přímé srovnání. Zde je přehled nejdůležitějších studií:

1. R. J. Barro a R. M. McCleary⁴⁹ na základě údajů až 59 států z 60. a 90. let došli k závěru, že hospodářský růst koreluje s náboženským přesvědčením, které zvyšuje výkonnost svými vlastnostmi. Víra tak přispívá k větší výkonnosti. Ekonomický růst dle tohoto výzkumu závisí spíše na intenzitě víry než na samotné náboženské praxi. Dle jejich závěrů totiž účast na pravidelných mších snižuje ekonomický růst. Kladný vliv na ekonomický růst má víra jako taková, nikoliv náboženská praxe. Dále pak zjistili, že hinduismus, islám, ortodoxní křesťanství a protestantismus jsou negativně spojeny s růstem příjmů na osobu v porovnání s katolicismem. Avšak nutno dodat, že do výzkumu byly zařazeny spíše bohatší země s křesťanskou většinou.
2. L. Guiso⁵⁰ se svým kolektivem zkoumal efekty náboženství na postoje ke kooperaci, vládě, právním předpisům a tržní ekonomice. Výzkum byl realizován na vzorku 66 států představujících 80 % světové populace. Tato studie došla k závěru, že náboženství je dobré pro vývoj kvalitnějších institucí. Na druhou stranu bylo zjištěno, že věřící jsou méně tolerantní k jiným národům, zvláště to platí o muslimech a židech. Zjistili také, že protestanté, katolíci a hinduisté mají tendenci být nakloněni osobnímu vlastnictví, zatímco muslimové na osobní vlastnictví kladou menší důraz.
3. M. Noland⁵¹ se zajímal hlavně o islám a jeho vliv na rozvoj. Výzkum prováděl na vzorku zemí, ve kterých žije velké množství muslimů. Použil tři typy analýz: cross country analýzu dat s velkým vzorkem za období několika dekád, cross country analýzu dat s menší skupinou zemí téměř za století a analýzu pro tři multietnické státy (Indie, Ghana a Malajsie). Jeho závěr je odlišný od dřívějších. Dle něj náboženská příslušnost nemá vliv na ekonomický růst. Přiznává však, že je možné, že s jinými daty, za jiná období či s jiným vzorkem, lze dokázat něco jiného. Jediný jistý závěr však předkládá. Dle něj nelze tvrdit, že islám kvůli svému učení rozvoj brzdí.

⁴⁹ BARRO, R. J. a R. M. MCCLEARY. Religion and Economic Growth across Countries. *American Sociological Review*. 2003, roč. 68, č. 5, s. 760-781.

⁵⁰ GUIO, L., P. SAPIENZA a L. ZINGALES. People's Opium?: Religion and Economic Attitudes. *Journal of Monetary Economics*. 2003, roč. 50, č. 1, s. 225-282.

⁵¹ NOLAND, Marcus. Religion and Economic Performance. *World Development*. 2005, roč. 33, č. 8, s. 1215-1232.

4. J. P. Daniels a M. Ruhr⁵² prováděli výzkum mezi občany Spojených států amerických a jejich postoji k obchodu a imigrační politice. Výsledky jejich výzkumu ukazují, že náboženství má vliv na postoj k mezinárodním otázkám. Tři největší americké církve (katolíci, baptisté a metodisté) jsou zastánci restriktivních opatření na import. Náboženství jsou tedy jakousi formou identity a překážkou k další ekonomické integraci.
5. B. J. Ruffle a R. H. Sosis⁵³ zkoumali vliv náboženských rituálů na ekonomickou spolupráci. Došli k závěru, že ti, kteří se účastní náboženských rituálů pravidelně, spolupracují lépe a jsou daleko výkonnější. Autoři si myslí, že náboženství hrají důležitou roli v řešení každodenních ekonomických problémů.
6. R. Griér⁵⁴ použil ve svém výzkumu data z 63 bývalých britských, francouzských a španělských kolonií za léta 1961-1990. Tento autor zkoumal, zda protestantismus je pozitivně spojen s ekonomickým růstem. V podstatě potvrdil tézi Webera. Podle Griéra protestantismus má určitou spojitost s ekonomickým růstem a rozvojem.

Další práce vznikly zejména díky sociologům. Zastoupená jsou zde však i jiná odvětví. Názory se opět velmi různí. Známý sociolog P. L. Berger si myslí, že chápání náboženství a jeho role ve společnosti je velmi důležitá pro politické jednání a rozhodování. Ve své práci dochází k pěti závěrům. (1) Za prvé dle něj náboženské tradice jsou ohebné. Proto nelze říci, že tato náboženská skupina je pro rozvoj prospěšná a tato ne. Každé náboženství může být interpretováno z několika úhlů pohledů. (2) Za druhé socioekonomický potenciál v náboženství může být po dlouhou dobu latentní a teprve za určitých okolností se aktivuje. V tomto bodě uvádí jako příklad konfucianismus. (3) Za třetí socioekonomický efekt, který náboženství mohou mít, má určitou expirační dobu. Mohou podléhat rychle zkáze. Jako příklad zde uvádí náboženství Japonska. (4) Za čtvrté dle tohoto autora ekonomický rozvoj bývá iniciován předvojem. Obvykle impuls pro rozvoj dává menší skupina, a jestliže je úspěšná, rozvoj se rozšiřuje. Proto je důležitá tolerance k menšinám a jiným náboženským skupinám. Je dobré podporovat rozmanitost. Příkladem zde může být utrpení středověkých ekonomik v důsledku pronásledování židů. A konečně (5) za páté Berger zdůrazňuje různorodé pojetí modernity. Je potřeba vedle „naší“ modernity chápat i „jiné“ modernity. Ještě není zcela jasné jaké ty „ostatní“ modernity

⁵² DANIELS, J. P., M. RUHR. God and the Global Economy: Religion and Attitudes towards Trade and Immigration in the United States. *Socio-Economic Review*. 2005, roč. 3, č. 3, s. 467-489.

⁵³ RUFLE, B. J., R. H. SOSIS. Does It Pay to Pray: Evaluating the Economic Return to Religious Ritual. *The B. E. Journal of Economic Analysis & Policy*. 2007, roč. 7, č. 1. Dostupné z: <http://www.bgu.ac.il/~bradley/Publications/paypray.pdf>.

⁵⁴ GRIER, Robin. The Effect of Religion on Economic Development : A Cross National Study of 63 Former Colonies. *Kyklos* [online]. 1997, 50, [cit. 2010-04-22]. Dostupn. z WWW: <http://faculty-staff.ou.edu/G/Robin.M.Grier-1/religion.pdf>.

v konečném stádiu budou, a proto je potřeba zkoumat i roli náboženství, která může tyto modernity spoluutvářet.⁵⁵

W. Eum zkoumal, zda závěry, ke kterým dospěli R. J. Barro a R. M. McCleary, budou platné rovněž na novějších datech. Tento autor použil stejné metody jako R. J. Barro a R. M. McCleary, avšak místo dat z 60. až 90. let pro ekonomické ukazatele použil data z roku 2000. Konstantnost dřívějších závěrů touto studií byla potvrzena. W. Eum dochází k podobným závěrům jako jeho předchůdci, ale podobně jako oni není schopen říci, jaká je kauzalita mezi náboženskou vírou a ekonomickým růstem. Pouze mezi těmito dvěma fenomény existuje silná korelace.⁵⁶

J. Lunn, která se zajímá o roli náboženství v rozvoji na katedře geografie Londýnské univerzity, zastává názor, že náboženství může hrát v budoucnu v rozvoji určitou roli a mělo by být bráno vážně, ale odmítá, že by náboženství bylo řešením na všechny problémy, se kterými se rozvojová spolupráce potýká. Dle J. Lunn by měla být náboženství brána vážně jako jeden z faktorů, se kterým by se mělo v rozvojové pomoci pracovat.⁵⁷ Dle Jenny Lunn existují tři rozměry, jak náboženství ovlivňují rozvoj:

1. Zakládají náboženské rozvojové organizace. Podle této autorky náboženské organizace jsou stěžejními organizacemi občanské společnosti. Uznává však, že kategorie náboženských organizací je velice komplikovaná a zahrnuje mnoho institucí a organizací. Kromě jiného však zakládají také mnoho misijních, charitativních či rozvojových organizací. Takovéto organizace se těší větší důvěře lokálního obyvatelstva.
2. Přinášejí do rozvoje náboženské hodnoty, myšlenky a představy. Rozvojové problémy jako chudoba, nerovnost a rozdělení zdrojů tíží lidstvo od nepaměti a také náboženské systémy se těmito problémy určitým způsobem vždy zabývaly. V náboženství můžeme identifikovat několik společných hodnot či vlastností: charitativní či obětovné darování, soucit a respekt k druhým, soucit a pomoc pro chudé a péče o životní prostředí. Autorka v této souvislosti připomíná tzv. zlaté pravidlo: Konej druhým to, co chceš, aby tobě bylo konáno. Ovšem některé náboženské zvyklosti nemusí vždy vést k rozvoji, např.: postoj křesťanů k antikoncepci, indické sati nebo některé útočné fatwy. Náboženské hodnoty však také podléhají změnám, nejsou statické.
3. Vytváří náboženský světonázor a snaží se o holistický přístup v rozvojové problematice. Spolu s představou náboženství jako důležitým prvkem v rozvojové problematice se také celkově

⁵⁵ BERGER, Peter L. Faith and Development. s. 74-75.

⁵⁶ EUM, Wonsub. *Religion and Economic Development: A study on Religious variables influencing GDP growth over countries*. Berkley, 2011. University of California, s. 1-30.

⁵⁷ LUNN, Jenny. The role of Religion, Spirituality and Faith in Development : a critical theory approach. *Third World Quarterly*. 2009, roč. 30, č. 5, s. 948.

k rozvoji začalo přistupovat z velmi širokého hlediska. Rozvoj je chápán jako multidimenzionální a je vyžadován celostní přístup k této problematice.⁵⁸

P. Raghuram považuje vztah mezi náboženstvím a rozvojem za komplikovaný. Ani jeden jev není stálý a neměnný. Přiznává však, že náboženství i rozvoj hrají významnou roli ve vědomí a zkušenostech lidí ve světě. Spojovacím prvkem rozvoje a náboženství může být fakt, že oba tyto koncepty přicházejí s určitou vizí změny k lepšímu. Rozvoj dle ní spojuje různé kultury a náboženství, a tím pádem přispívá k určitým změnám, které později působí na politiku a rozvojovou spolupráci. Náboženství pomáhají definovat rozvojové cíle a zároveň tyto cíle ovlivňují samotná náboženství. Je to jakýsi uzavřený kruh. Z tohoto důvodu náboženství a rozvoj musí spolu koexistovat.⁵⁹

Práce G. T. Haara a S. Elvise prezentuje zajímavou paralelu mezi náboženstvím a rozvojem. Vysvětlují, že náboženství a rozvoj mají mnoho společného. Oba společenské fenomény určitým způsobem prezentují vizí ideálního světa a také utváří humánní prostředí pro život. Už jen proto, že mají společnou vizí, ke které je potřeba směřovat, nemohou si být navzájem tyto jevy lhostejné. Tito dva autoři také v náboženství shledávají pojitko mezi Afrikou a zbytkem světa.⁶⁰

G. T. Haar zastává názor, že náboženství je integrální částí života miliard lidí. Náboženské zdroje dělí na čtyři druhy: náboženské ideje, náboženské praktiky, náboženské organizace a náboženské zkušenosti. Ve své práci představuje názor B. Goudzwaarda, který identifikoval několik rozdílů v sekulárním a náboženském přístupu k rozvoji. Dle něj sekulární přístup chápe společnost mechanicky a zdůrazňuje roli jedince na rozdíl od organického chápání společnosti a důrazu na skupinu či kolektiv, se kterým se setkáváme v náboženském přístupu. Podle sekulárního pojetí hlavní důraz v rozvoji je kladen na cíle. Kdežto náboženský přístup klade důraz na cestu, která k cílům vede.⁶¹

Dle názoru K. Marshall náboženství jsou pronikavou a vitální silou jak v rovině individuální, tak komunitní. Ignorování této síly může způsobit v jistých situacích problémy a může mít vážné následky. Dle jejího názoru spolu s opomíjením náboženství se opomíjí velká část rozvojové problematiky. Náboženské instituce a organizace mají dlouholetou tradici, jsou zakořeněné v lokálních společnostech, které jim velmi důvěřují.⁶² Autorka identifikuje pět pilířů či přidaných hodnot náboženství pro rozvojové instituce. Kvůli těmto pilířům by měla být víra daleko více zapojena do rozvojové problematiky:

⁵⁸ LUNN, Jenny. The role of Religion, Spirituality and Faith in Development. s. 943-947.

⁵⁹ SKELTON, Tracey; ALLEN, Tim. *Culture and global change*. London: Routledge, 1999. s. 238-239.

⁶⁰ HAAR, Gerrie T.; ELLIS, Stephen. The Role of Religion in Development: Towards a New Relationship between the European Union and Afrika. *The European Journal of Development Research*. 2006, roč. 18, č. 3, s. 351-367.

⁶¹ HAAR, Gerrie ter. Religion and Development: Introducing a New Debate. HAAR, Garrie ter. *Religion and Development: Ways of Transforming the World*. London: Hurst and Company, 2011, s. 3-25.

⁶² MARSHALL, Katrine. Development and Religion: A Different Lens on Development Debates. *Peabody Journal of Education*. 2001, roč. 76, č. 3&4, s. 339-375.

1. Přítomnost a důvěra. Náboženská uskupení mají sítě po celém světě. Jsou tedy na místě, nemusí budovat nové vztahy a sítě. Náboženské instituce se zapojují do mnoha dimenzí lidského života a vybudovaly si u lidí důvěru. Víra přináší lidem naději a smysl života.
2. Aktivní zapojení do rozvoje. Náboženství není pouze o náboženských praktikách a rituálech. Není to jen chození do kostelů, mešit, synagog či chrámů. Skutečná role aktivity náboženských uskupení tuto představu daleko přesahují. Náboženské instituce vedou například mnoho nemocnic a škol. Určité odhady dokonce říkají, že až 50 % nemocnic v Africe je vedeno nějakou náboženskou organizací.
3. Řešení konfliktů, prevence a humanitární podpora. V zemích postižených nějakým konfliktem jsou náboženské instituce velmi často jediné, které fungují a které obnovují zemi po ukončení konfliktu. Náboženské struktury bývají také úspěšně zapojovány do peacemakingu.
4. Etika a hodnoty. Náboženství v sobě nesou také etický, morální a hodnotový rozměr. Často bojují za slabší a za pravdu.
5. Globální podpora pro rozvojovou agendu. Prostřednictvím náboženských lídrů a uskupení lze dosáhnout globálních úspěchů. Příkladem může být *Kampaň Jubilee 2000* a *MDG's*.⁶³

Další z autorů, který se k dané problematice vyjadřuje je E. de Jong. Ten ve své práci popisuje dva způsoby, kterými náboženství ovlivňují společnost. (1) Prvním způsobem jsou náboženské aktivity, například chození do kostela. Je to vlastně jakési setkání porovnatelné do sportovního klubu nebo politické strany. Setkávání se je instrumentem pro budování určitých struktur, které mohou být využívány pro ekonomické aktivity. Tím pádem náboženské aktivity mohou stimulovat ekonomický růst. (2) Druhým způsobem ovlivnění jsou hodnoty, čili samotné učení náboženské skupiny. Takové hodnoty ovlivňují lidské chování a také fungování společnosti. Svou analýzu provádí na čtyřech úrovních, a to na úrovni hodnot, institucí, vládní a ekonomické. Dle něj náboženství zahrnují mnoho vlastností, které jsou vhodné pro ekonomický růst, jako například: důvěra, spolupráce, volnost. Avšak podle jeho zjištění prozatím nebyl prokázán žádný silný vztah mezi náboženskými hodnotami a ekonomickým růstem. Autor také zdůrazňuje, že jednotlivé náboženské systémy nejsou homogenní, skládají se z mnoha podskupin a denominací. Není ani zřejmá kauzalita mezi náboženstvím a ekonomickým růstem. Jongovi se jeví, že náboženství jsou spíše odrazem ekonomické situace nežli naopak, avšak zároveň uznává, že náboženství jsou důležitá pro všechny aspekty každodenního života, čili i pro rozvoj.⁶⁴

⁶³ MARSHALL, Katerine. Development and Faith Institutions: Gulf and Bridges. HAAR, Garrie ter. *Religion and Development: Ways of Transforming the World*. London: Hurst and Company, 2011, s. 27-53.

⁶⁴ JONG, Eelke de. Religious Values and Economic Growth: A Review and Assessment of Recent Studies. HAAR, Garrie ter. *Religion and Development: Ways of Transforming the World*. London: Hurst and Company, 2011, s. 111-140.

E. de Kadt se zabývá místem náboženských organizací v rozvoji. Přiznává jim vážnost hlavně v nejméně rozvinutých zemích světa, kde pouze náboženské struktury vedou tolik potřebné instituce jako nemocnice a školy. Shledává náboženské organizace potřebné především v oblasti zdravotnictví a vzdělávání. Dle něj by náboženství mělo být bráno vážně nejen na poli praktického konání, ale i ve výzkumu a na politické úrovni týkající se rozvoje.⁶⁵

S. A. Bbagwat spolu se svým kolektivem poukazuje také na roli náboženství v ochraně přírody. Autoři předkládají složitý vývoj vztahu náboženských institucí a organizací s rozvojovými institucemi a organizacemi. Prezентují také vzrůstající počet literatury o roli náboženství v ochraně přírody. Poukazují zejména na náboženské hodnoty, které přispívají k ochraně života na Zemi, i když představy jednotlivých náboženství o přírodě a živých tvorech se různí. Prezентují také možné negativní důsledky jednotlivých náboženství na ochranu přírodních zdrojů. Neexistuje přímá kauzalita mezi vírou a ochranou a rozvojem. Avšak zaznívá mnoho hlasů, které náboženské skupiny považují za důležité potenciální partnery v rozvoji a ochraně přírody. Náboženství chápou za velkou společenskou sílu.⁶⁶

Objevují se rovněž studie, které mají za cíl objasnit roli náboženství v udržitelnosti rozvojových snah. Y. Narayanan podrobila zkoumání dvě otázky. Za prvé, proč by mělo být náboženství ceněno v udržitelném rozvoji a za druhé, jakou roli může náboženství v udržitelném rozvoji hrát. Tato autorka dochází k několika závěrům. Zdůrazňuje, že oba koncepty, náboženství i udržitelný rozvoj, jsou těžce definovatelné a flexibilní. Tato flexibilita může být jejich slabou stránkou a tím, co je činí zranitelným, avšak zároveň flexibilita těchto konceptů může být kladem, jelikož se mohou adaptovat pro různé situace. Y. Narayanan identifikuje tři způsoby, kterými náboženství přispívají k udržitelnému rozvoji. (1) Za prvé náboženství učí určitým hodnotám, které jsou univerzální a směřují ke kvalitnějšímu životu. (2) Za druhé náboženství jsou ceněná pro svůj potenciál k ekologickému, sociálnímu i politickému aktivismu, založeném právě na svých hodnotách. (3) Za třetí náboženství jsou důležitá pro každého jedince kvůli podloží pro rozvíjení sebe sama, což je důležité ve směřování k udržitelnosti rozvojových aktivit.⁶⁷

Někteří autoři se zabírají roli náboženství v mikrofinančním sektoru. Vzhledem k charakteristickému islámskému bankovníctví se vědci zajímají hlavně obecně o islámské bankovníctví a islámský mikrofinanční sektor, avšak podobné studie pro křesťanské mikrofinanční organizace chybí. Výjimku tvoří studie R. Merslanda. Tento autor dochází k závěru, že křesťanské mikrofinanční instituce mají nižší náklady než ty sekulární. Mají sice relativně méně klientek, což pramení z kulturních

⁶⁵ KADT, Emanuel de. Should God Play a Role in Development?. *Journal of International Development*. 2009, č. 21, s. 781-786.

⁶⁶ BHAGWAT, Shonil A., Alison A. ORMSBY a Claudia RUTTE. The Role of Religion in Linking Conservation and Development: Challenges and Opportunities. *JSRNC*. 2011, s. 39-60.

⁶⁷ NARAYANAN, Yamini. Religion and Sustainable Development: Analysing the Connections. *Sustainable Development*. 2013, č. 21, s. 131-139.

zvyklostí, ale jsou stejně efektivní jako světské. Tyto závěry podporují názory o nutnosti dalších studií této problematiky i problematiky náboženství v rozvoji obecně.⁶⁸

Dle studie, jejímž autorem je S. Crabtree, se zdá, že země s nižšími příjmy patří mezi nejvíce nábožensky založené a naopak země s vyššími příjmy jsou méně nábožensky založené, jak ukazuje tabulka číslo 2 zobrazená níže. Tento závěr je založen na studii provedenou organizací Gallup. Studie byla založena na rozhovorech provedených v 114 zemích světa. Autor ovšem neříká, že náboženství hraje vysloveně negativní roli v rozvoji. Jako možné vysvětlení nabízí teorii, že náboženství v chudých zemích mají spíše funkcionální roli, pomáhají chudým lidem ve zdolávání jejich každodenních problémů.⁶⁹

Tabulka 2: Je náboženství důležitou součástí života? Medián odpovědí.⁷⁰

Příjem na osobu v USD	Ano	NE
0 – 2000	95 %	5 %
2001 – 5000	92 %	7 %
5001 – 12 500	82 %	17 %
12 500 – 25 000	70 %	28 %
25 001 a více	47 %	52 %

Objevilo se také několik kritických prací na téma role náboženství v rozvoji. Těchto prací je však méně a jsou spíše staršího data. Mezi kritiky tohoto vztahu patří J. Cohen, který zasahuje do debaty ohledně díla M. Webera. Ukazuje na to, že se objevují negativní hlasy ohledně teorie Webera, ale i takové, které tvrdí, že Weber byl špatně pochopen⁷¹. Ve své knize uvádí hlavní teze dle Webera a podrobuje je bližšímu zkoumání. J. Cohen zaujímá postoj na pomezí obhájce a oponenty Weberova díla, avšak dle jeho názoru nelze tvrdit, že protestantismus měl vliv na ekonomický růst.⁷²

Dalším, který kritizuje zvláště teorii Webera, je I. Wallerstein. Tento sociolog, historik a ekonom se zajímal o zrod současného světového hospodářského systému. Autor ve své knize dochází k názoru, že protestantismus může být spojován se společenskou změnou, avšak nikoli se vznikem kapitalismu.⁷³

⁶⁸ MERSLAND, Roy a kol. The Effects of Religion on Development Efforts: Evidence from the Microfinance Industry and a Research Agenda. *World Development*. 2013, č. 41, s. 145–156.

⁶⁹ CRABTREE, Steve. Religiosity Highest in World's Poorest Nations: United States is among the rich countries that buck the trend. In: *Gallup*[online]. 2010 [cit. 2014-02-20]. Dostupné z: <http://www.gallup.com/poll/142727/Religiosity-Highest-World-Poorest-Nations.aspx>.

⁷⁰ Upraveno autorkou dle CRABTREE, Steve. Religiosity Highest in World's Poorest Nations: United States is among the rich countries that buck the trend.

⁷¹ COHEN, Jere. Conference Papers - American Sociological Association. 2006 Annual Meeting, Montreal, s. 17.

⁷² COHEN, Jere. *Protestantism and capitalism: the mechanisms of influence*. New York: A. de Gruyter, 2002. s. 296.

⁷³ WALLERSTEIN, Immanuel Maurice. *The modern world-system*. Berkeley: University of California Press, 2011, s. 207.

Třetím autorem, který se vyjadřuje ke kontroverzní tezi M. Webera, je K. Samuelsson. Ten ve svém díle, které vyšlo ve švédštině v roce 1957 a teprve v roce 1961 bylo přeloženo do angličtiny, zdůrazňuje, že mnoho významných obchodníků z Amsterdamu v 17. století byli katolíky nebo židy. Takže nelze říci, že by právě protestantismus měl pozitivní vliv na rozvoj obchodu.⁷⁴

Práce S. N. Durlaufa a jeho kolektivu rovněž navazovala na jednu z nejvýznamnějších prací v této oblasti, jejíž autory jsou R. J. Barro a R. M. McCleary. Použili jejich strukturu, avšak ji rozšířili o další prvky: geografie (např. geografická izolovanost, klima), instituce (např. kvalita institucí, politická a osobní práva) a frakcionalizace společnosti (např. lingvistická frakcionalizace). Zkoumali 41 zemí a dospěli ke zcela opačným výsledkům než jejich předchůdci. Nenalezli žádný významný a přímý vztah mezi náboženskou vírou a ekonomickým růstem. Dle jejich zjištění se zdá, že účast v náboženských praktikách má určitý, avšak omezený, vliv na rozvoj.⁷⁵

Shrnutí názoru na vztah mezi náboženstvím a rozvojem

Výše zmíněné studie poukazují na značnou nejednotnost názorů na téma vztahu mezi náboženstvím a rozvojem. Názory se různí zejména vahou, kterou přikládají roli náboženství ve společnosti a ekonomické aktivitě. Tato různorodost může být vysvětlena zejména různou metodikou, různým zkoumaným obdobím, použitými zdroji a také vzorkem jednotlivých studií. Velký problém, kterému vědci musí čelit, představuje nedostatek dat. Pro mnoho zemí data chybějí, anebo nejsou dostatečná či aktuální. Většina prací se zabývá všeobecně rolí náboženství ve společnosti a hospodářství jednotlivých zemí. Existuje poměrně málo prací, které by se přímo zajímaly o roli náboženství v rozvojové problematice. Práce, které se vyjadřují bezprostředně k roli náboženství v rozvojové spolupráci, nabízejí přehled, jakým způsobem by náboženství mohla rozvoj a rozvojovou praxi ovlivňovat, avšak nejsou to striktně platné závěry. Studie založené především na různých regresivních či korelačních analýzách se zaměřují na vztah náboženství a úrovně rozvoje či hospodářské vyspělosti v obecné rovině. Jejich závěry se různí, ale ve většině případů byla nalezena určitá korelace mezi těmito dvěma fenomény. Ovšem kauzalita je nejasná.

Kritické názory se ozývají především v podobě kritiky díla M. Webera. Pouze jedna práce podrobuje bližšímu bádání výzkum, jehož autory jsou R. J. Barro a R. M. McCleary, a dochází k opačnému závěru. Nutno dodat, že kritická díla jsou spíše staršího data (např. Samuelsson 1957 a Wallerstein 1974). Tyto názory nejsou tedy poznamenány pozdějším světovým děním a novými poznatky.

⁷⁴ SAMUELSSON, Kurt. *Religion and economic action: the Protestant ethic, the rise of capitalism, and the abuses of scholarship*. New York: Harper Torchbook, 1964, s. 176.

⁷⁵ DURLAUF, Steven N., Andros KOURTELLOS a Chih Ming TAN. Is God in the details? A reexamination of the role of religion in economic growth. *Journal of Applied Econometrics*. 2012, roč. 27, č. 7, s. 1059-1075.

Jak vyplývá z výše prezentovaných názorů v dnešní době většina sociologů, ekonomů, politologů a dalších vědců upouští od sekularizační teorie a nepopírá, že náboženství hrají důležitou roli ve společnostech. Podle většiny odborníků je nutno s náboženstvími počítat a brát je na zřetel. Autoři věnující se přímo problematice náboženství v rozvojové spolupráci rovněž přiznávají víře důležitost. Žádná studie netvrdí, že závěry jsou absolutně platné pro všechny společnosti a situace. Všichni autoři poukazují na potřebu dalšího zkoumání tohoto tématu a provedení nových výzkumů.

Nábožensky motivovaná rozvojová pomoc

Výše byla několikrát zmíněna role a význam nábožensky motivované pomoci a nábožensky motivovaných organizací. Proto nyní bude tento typ organizací a obecně charakter nábožensky motivované pomoci blíže popsán.

Někteří odborníci nábožensky motivované organizace považují za klíčové aktéry v rámci občanské společnosti.⁷⁶ Některí je dokonce chápou jako tzv. prostředníky transformace.⁷⁷ Tyto náboženské organizace jsou v anglickojazyčné literatuře nejčastěji nazývány jako *religious organizations (ROs)*⁷⁸, *religious nongovernmental organizations (RNGOs)*⁷⁹ nebo *faith-based organizations (FBOs)*⁸⁰. J. Berger definuje RNGO jako formální, neziskovou, z části dobrovolnou a nezávislou organizaci, která svou identitu a činnost vyvozuje z učení jednoho ze světových náboženských systémů a která propaguje veřejně prospěšné myšlenky na národní a mezinárodní úrovni.⁸¹ Tyto organizace je možno rozdělit buďto dle jejich geografického zaměření na lokální, státní a mezinárodní⁸² anebo podle jejich činnosti. Nás především zajímají ty organizace, které lze považovat za rozvojové.

Velmi zjednodušeně lze nábožensky motivované rozvojové organizace definovat jako organizace, které jsou ke své činnosti motivované vírou a které působí na věc rozvoje. Dle T. Bradley nábožensky motivovaná rozvojová organizace je organizace, kde hlavní roli hraje náboženství jak v její struktuře, tak i v rozdílných přístupech k rozvojové praxi.⁸³ G. Clark vyčleňuje pět druhů náboženských organizací, které nějakým způsobem zasahují do rozvojové problematiky:

1. *Vrcholné náboženské organizace.* Jsou to především řídicí orgány, které ustanovují doktrinální zásady víry. Jejich cílem je reprezentace věřících ve styku se státem a jinými aktéry. Často

⁷⁶ LUNN, Jenny. The role of Religion, Spirituality and Faith in Development. S. 943.

⁷⁷ CLARKE, Gerard. Agents of Transformation?. s. 77-96.

⁷⁸ LUNN, Jenny. The role of Religion, Spirituality and Faith in Development. S. 943.

⁷⁹ BERGER, Julia. Religious Nongovernmental Organizations : An Exploratory Analysis. International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations. 2003, roč. 14, č. 1, s. 15-39.

⁸⁰ CLARKE, Gerard. Faith Matters. 2006, 18, s. 835-848.

⁸¹ BERGER, Julia. Religious Nongovernmental Organizations. s. 16.

⁸² Tamtéž, s. 26-27.

⁸³ BRADLEY, Tamsin. A call for clarification and critical analysis of the work of faith-based development organizations. Progress in Development Studies . 2009, č. 2, s. 101- 114.

zastřešují organizace, které se věnují rozvojové a charitativní činnosti. V posledních letech významně ovlivnily obecný ráz debat týkajících se mezinárodní rozvojové pomoci. Přispěly ke kampani Jubilee 2000.

2. *Náboženské charitativní nebo rozvojové organizace.* Tato skupina mobilizuje věřící k podpoře chudých a potřebných. Samy realizují různé charitativní a rozvojové projekty. Zde patří například Caritas International.
3. *Náboženské sociálně politické organizace.* Víru zasazují do politického kontextu. Propagují svou víru a kulturu ve snaze sjednotit své věřící. Patří sem politické strany, tajná společenství a různé náboženské proudy. Do této skupiny můžeme například zařadit Křesťanské demokraty či různé islámské strany.
4. *Náboženské misijní organizace.* Misie jsou známy šířením víry a zároveň náboženským dialogem, ale i sociální prací. Typické jsou pro křesťany a v posledních letech i pro muslimy. Patří zde například World Muslim League.
5. *Náboženské ilegální a teroristické organizace.* Tato skupina se těší největšímu zájmu mezinárodního prostředí. Pro tuto skupinu jsou typické dokonce i vojenské zásahy zakládající se na náboženském přesvědčení, ale také určitý typ pomoci potřebným z řad svých souvěrců. Typickým příkladem je Hamas.⁸⁴

G. Clark tvrdí, že nábožensky motivované rozvojové organizace na rozdíl od světských rozvojových organizací pracují s rozvojovou pomocí méně zaměřenou na materiální část a více na místní kulturu. Ovšem i on přiznává, že ne všechny náboženské organizace přistupují k lokálnímu rozvoji citlivě.⁸⁵ V rozvojových zemích je většina lidí věřících, proto velmi často náboženství hraje v jejich životech nezastupitelnou roli. Náboženské instituce jsou v těchto zemích mnohdy jediné, které alespoň částečně fungují. Někteří autoři zastávají názor, že nábožensky motivovaná rozvojová pomoc má šanci vyplnit prázdná místa v rozvojové spolupráci.⁸⁶

V minulosti na mezinárodní úrovni byly zastoupeny především katolické organizace. Poté se začala zapojovat i jiná křesťanská uskupení a v současnosti se k rozvojové pomoci hlásí i jiná náboženství. Zhruba od 70. let je patrný nárůst islámských organizací snažících se pomoci v méně rozvinutých oblastech světa. V současnosti podpora nábožensky motivovaných organizací (i těch nekřesťanských) narůstá. Změna nastala během funkčního období George W. Bushe a zapojením Saudské Arábie do rozvojové spolupráce.⁸⁷

⁸⁴ Zpracováno dle CLARKE, Gerard. Faith Matters. s. 840-845.

⁸⁵ CLARKE, Gerard. Agents of Transformation? s. 77-96.

⁸⁶ HAAR, Gerrie T.; ELLIS, Stephen. The Role of Religion in Development : Towards a New Relationship between the European Union and Afrika. s. 351-367.

⁸⁷ CLARKE, Gerard. Agents of Transformation? s. 78-83.

Dle některých nábožensky motivovaný způsob rozvoje má několik výhod. Hlavní výhoda spočívá především v tom, že nábožensky motivované rozvojové organizace si snadněji získají důvěru v lokálních společnostech rozvojových zemí. Tyto organizace sdílejí podobné hodnoty jako skupiny, kterým mají pomáhat, mají mezinárodní podporu a velkou základnu dobrovolníků i soukromých dárců. Další výhodu lze spatřovat bezesporu i v tom, že tyto organizace jsou schopné dlouhodobého působení v dané oblasti.⁸⁸

Dle studie S. T. Flanigan mezi organizacemi začleněnými do USAID, ze kterých 30 % tvoří náboženské organizace, byly identifikovány často zmiňované klady nábožensky motivované rozvojové pomoci. K těmto kladům patří:

- „schopnost napomáhat usmiřování prostřednictvím zajištění služeb,
- větší důvěryhodnost v komunitě,
- větší respekt a kulturní citlivost,
- větší bezpečnost pro příjemce služeb,
- méně konfliktní a spolehlivější spolupráce mezi zaměstnanci NGO,
- méně korupce/odpovědnější financování,
- individuálnější a soucitné poskytování služeb,
- angažovanější a motivovanější pracovníci,
- efektivnější služby díky církevnímu systému,
- bezpečnější financování/flexibilnější využití financí.“⁸⁹

Výše prezentované klady S. T. Flanigan podrobila zkoumání. Autorka na základě činnosti různých náboženských rozvojových organizací a rozhovorů s jejich pracovníky došla k závěru, že chybí empirický důkaz pro tezi, že nábožensky motivovaný rozvoj je efektivnější než sekulární. Podle ní klady vzešlé z nábožensky motivované rozvojové pomoci závisí také na prostředí, ve kterém byl rozvojový projekt realizován.⁹⁰

Jiní ukazují na to, že nábožensky motivovaná pomoc přináší také negativa. Mezi negativní dopady náboženství v rozvojových projektech jsou nejčastěji zahrnovány:

- větší konfliktnost, rozdělení společnosti,
- zaostalost, podpora společenských modelů jako kasty, nerovnost pohlaví atd.,
- necitlivost, projekty narušují místní kulturu,

⁸⁸ MARTIN, J. Paul; CHAU, Jason; PATEL, Shruti. Religions and International Poverty Alleviation. s. 69-70.

⁸⁹ Přeloženo autorkou dle FLANIGAN, Shawn Teresa. Staff Perceptions of the Benefits of Religion in Health and Human Services nonprofits. s. 170-171.

⁹⁰ FLANIGAN, Shawn Teresa. Staff Perceptions of the Benefits of Religion in Health and Human Services nonprofits. s. 164-194.

- šíření víry, získávání nových věřících, konverze,
- neodbornost, některé náboženské rozvojové organizace postrádají vzdělaný personál,
- málo místních náboženských rozvojových organizací má dostatečné monitorovací a evaluační možnosti a schopnosti,
- podpora radikálních a teroristických uskupení.⁹¹

Z výše napsaného zřetelně vyplývá, že není zcela jasné, jaké má nábožensky motivovaná rozvojová pomoc skutečné dopady. Pramení to také z faktu, že nábožensky motivované rozvojové organizace se netěší přílišnému zájmu vědeckých pracovníků a chybí studie, které by rozličné názory potvrdily či naopak vyvrátily. Avšak T. Bradley přichází se závěrem, že ideální rozvoj by byl takový, který by odpovídal náboženským a kulturním představám cílové skupiny. Rozvojová praxe by měla být tedy flexibilní a k rozvojovým cílům by se mělo přistupovat s ohledem na konkrétní kulturní prostředí.⁹²

⁹¹ Zpracováno dle JAMES, Rick. Handle with care: engaging with faith-based organisations in development. *Development in Practice*. 2011, roč. 21, č. 1, s. 109-117.

⁹² BRADLEY, Tamsin. A call for clarification and critical analysis of the work of faith-based development organizations. s. 112- 113.

5. Charakter polské společnosti a polské rozvojové pomoci

Pro účely této práce bylo vybráno Polsko jako příklad země, u které bylo zkoumáno, jakou roli hraje náboženství v její rozvojové pomoci. Tento stát byl zvolen z několika důvodů. Hlavní důvod představuje fakt, že Polsko patří mezi země východní a střední Evropy, ve které hraje náboženství ve společnosti relativně významnou roli. Dalším důvodem jsou také jazykové schopnosti autorky.

Druhá kapitola se zaměří na charakteristiku polské společnosti a význam náboženství pro polské obyvatelstvo. V závěru bude blíže specifikována polská rozvojová pomoc.

Polsko

Polsko je zemí ležící ve střední Evropě u Baltského moře. Tato země sousedí s Českou republikou, Německem, Slovenskem, Ukrajinou, Běloruskem, Litvou a ruskou Kaliningradskou oblastí. Polsko je se svou rozlohou přes 312 000 km² 70. největším státem světa.⁹³ První polský státní útvar vznikl již v 10. století. Největšího územního rozmachu Polsko dosahovalo v éře Polsko-litevské unie v 16. století. Po letech teritoriální expanze a hospodářského rozkvětu byl tento stát v důsledku oslabení postavení panovníka a růstem vlivu šlechty rozděleno mezi Prusko, Rakouskou a Rusko. Toto historické období je známo jako trojí dělení Polska. Po posledním dělení v roce 1795 polský stát přestal existovat jako suverénní státní útvar. Po první světové válce bylo Polsko obnoveno jako republika. Velmi těžké období v polských dějinách představovala druhá světová válka. Polsko okupovalo Německo a Sovětský svaz. Na jeho území se nacházel snad nejhrůznější koncentrační tábor Říše Auschwitz-Birkenau. Polská inteligence byla pronásledována jak ze strany Německa tak Sovětského svazu. Bolestné místo představují také události z Katyně. Po ukončení druhé světové války se k moci dostala komunistická strana. V 80. letech narůstal odpor proti komunistické vládě a rozrůstaly se demokratizační hnutí. Hlavní hybnou silou událostí 80. let byla Solidarność. Tyto opoziční snahy vyvrcholily v roce 1989 pádem komunistického režimu. V současné době patří Polsko k rozvinutým demokratickým zemím plně integrovaným do světových struktur. Polsko je členem mnoha mezinárodních organizací.

Polská společnost

V Polsku žije více než 38 miliónů obyvatel z velké většiny (až 97 %) polské národnosti.⁹⁴ V důsledku dělení Polska a upravování hranic se z Polska stal spíše homogenní stát. Neplatí to jen pro hledisko národnostní, ale i náboženské. Zhruba 90 až 96 % Poláků se deklaruje jako katolíci. Pouze

⁹³ The World Factbook. *Central Intelligence Agency* [online]. 2013 [cit. 2014-02-10]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/pl.html>.

⁹⁴ The World Factbook. *Central Intelligence Agency* [online]. 2013 [cit. 2014-02-10]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/pl.html>.

3 % představují jiné náboženské menšiny.⁹⁵ Poláci jsou považováni za jeden z nejvíce nábožensky založený národ v Evropě a také nejvíce hlásící se k římskokatolické církvi.⁹⁶ Náboženská Poláků lze charakterizovat těmito přívlastky: stabilita, vysoká účast, úcta k církevním institucím.⁹⁷ Situace vypadá už poněkud jinak, pokud se podíváme na procento obyvatel, kteří se skutečně pravidelně účastní náboženského života. Podle výzkumů, které se zaměřily na praktikující Poláky, vyplývá, že „pouze“ 54 % praktikuje pravidelně a 17 % občas.⁹⁸

Role náboženství se v Polsku vyvíjí. Polsko bylo christianizováno v 10. století a od té doby se zde katolictví těší velkému zastoupení. Někdy se setkáváme s názorem, že Polák rovná se katolík. Tento obraz se vytvořil již v době dělení Polska, kdy se právě katolictví stalo národnostním symbolem Poláků. Tento obraz se zachoval i v pozdějších obdobích. Katolictví bylo odlišností, kterou se Poláci vyznačovali oproti svým historickým nepřítelům, tedy protestantskému Prusku a ortodoxnímu Rusku. Katolická církev v dobách socialismu sehrávala v Polsku velmi významnou opoziční roli a byla velkým podporovatelem hnutí „Solidarność“. Dokonce dle některých autorů účast Poláků v náboženském životě byla revoltou vůči režimu, který si s tímto nevěděl rady.⁹⁹ Církev se v Polsku snažila zachovat si své postavení a bránit svůj lid. Domáhala se dodržování lidských práv a svobod a práva na suverenitu státu. Církev také bránila rodinné právo a doplňovala stát ve výchově a vzdělání.¹⁰⁰ V 80. letech minulého století vzrůstal počet praktikujících věřících.¹⁰¹ Tento fakt lze vysvětlit jako sílící negativní postoj vůči panujícímu režimu. Nelze upřít významu církve v Polsku ve změnách završených 1989 rokem a pádem komunistické vlády. Církev byla jedinou institucí, která měla tak silné postavení, že mohla konkurovat samotnému režimu.¹⁰² Tento jev je zcela ojedinělý. V žádné jiné zemi střední a východní Evropy církev nehrála tak důležitou roli ve změnách politického systému.

Lze říci, že dělení Polska, světové války a éra komunismu přispěly ke stabilizaci a růstu významu katolické církve v Polsku. Církev se stala národním symbolem a hybatelem společenských a občanských iniciativ. Avšak někteří autoři se pozastavují nad tím, že v současnosti atributy, které přispěly k významu

⁹⁵ KASPEREK, Andrzej a Wojciech ŚWIĄTKIEWICZ. *Katolicyzm a opinie Polaków o innych konfesjach: Szkice. Rola Religii w Edukacji Międzykulturowej*. Warszawa: IMPULS, 2008, s. 34.

⁹⁶ ŚWIĄTKIEWICZ, Wojciech. *Reliktprzeszłości czy żywa codzienność?: Refleksje wokół badań socjologicznych nad religijnością współczesną w krajach wyszehradzkich*. BUDNIAK, Józef a Andrzej KASPEREK. *Polska-Czechy-Słowacja: Oblicza religijności*. Warszawa: Studio NOA, 2011, s. 34.

⁹⁷ KASPEREK, Andrzej. *Religijność Polaków a proces sekularyzacji*. BUDNIAK, Józef a Andrzej KASPEREK. *Polska-Czechy-Słowacja: Oblicza religijności*. Warszawa: Studio NOA, 2011, s. 55.

⁹⁸ KASPEREK, Andrzej a Wojciech ŚWIĄTKIEWICZ. *Katolicyzm a opinie Polaków o innych konfesjach*. s. 35.

⁹⁹ BOGUSZEWSKI, Rafał. *Religijność i Moralność w Społeczeństwie Polskim: Zależność czy Autonomia?*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2012. s. 56-57.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 57.

¹⁰¹ KASPEREK, Andrzej. *Religijność Polaków a proces sekularyzacji*. s. 56.

¹⁰² Tamtéž, s. 57.

církve v době totalitní, ztratili svou důležitost a církev v Polsku může v budoucnu ztratit své místo ve společenském a politickém životě.¹⁰³

Dle zprávy CBOS¹⁰⁴ z roku 2009 se 95 % dospělých Poláků považuje za katolíky. Dalším charakteristickým jevem je, že 89 % Poláků se považuje za nábožensky založené. Pro srovnání pouze 25 % Poláků považuje ostatní Evropany za nábožensky založené. Zde vidíme, velký rozdíl v chápání Poláku a Evropanů prostřednictvím náboženství.¹⁰⁵ Dle studie z roku 2008 o sebeidentifikaci Poláků představuje náboženství pro Poláky co do důležitosti čtvrtý nejvýznamnější z 37 identifikačních prvků (po býti Polákem/Polkou, mužem/ženou a otcem/matkou).¹⁰⁶ Zdá se ale, že samotní Poláci si všímají oslabení role náboženství v polské společnosti. 28 % lidí si myslí, že náboženské cítění se oslabuje. V roce 2005 takový pocit mělo pouhé 4 %.¹⁰⁷

Zpráva CBOS z roku 2012 zkoumala význam bývalého papeže polského původu Jana Pavla II. pro Poláky. Dle této studie 94 % Poláků ho nadále považuje za morální autoritu. Kolem 82 % aktivně nepraktikujících stále Jana Pavla II. vidí jako morální autoritu. 73 % respondentů se pak řídí dle jeho učení.¹⁰⁸

Z uvedených skutečností vyplývá, že náboženství je nadále velmi důležitým prvkem v životech Poláků. I když role a postavení katolické církve se možná poněkud proměnilo v důsledku změny politické situace, tak nábožensky základ Poláků zůstal zachován. Přirovnání Polák rovná se katolík tak nezůstalo pouze historickým fenoménem, ale nadále charakterizuje polskou společnost. Došlo pouze ke změně společensko-politického kontextu a postavení církve jako instituce. Katolictví nadále zůstává prvkem národnostní identifikace.¹⁰⁹

Polská rozvojová spolupráce

Historie polské zahraniční pomoci sahá do 70. let minulého století, avšak v dobách komunistického režimu šlo především o ideologicky zaměřenou zahraniční spolupráci. Polsko je

¹⁰³ Více BOGUSZEWSKI, Rafał. *Religijność i Moralność w Społeczeństwie Polskim*. s. 59.

¹⁰⁴ Centrum Badań Opinii Społecznej. Jde o polskou společnost, která provádí výzkumy trhu a veřejného mínění. Ke každému z výzkumu vydává krátkou zprávu.

¹⁰⁵ BOGUSZEWSKI, Rafał. Wiara i religijność Polaków dwadzieścia lat po rozpoczęciu przemian ustrojowych: Komunikat badań. In: *Centrum Badania Opinii Społecznej* [online]. 2009 [cit. 2014-02-10]. Dostupné z: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2009/K_034_09.PDF.

¹⁰⁶ Dle KOSEŁA, Krzysztof. Społeczne identyfikacje Polaków. *Wartości Polaków a dziedzictwo Jana Pawła II: raport z badań społecznych Centrum Myśli Jana Pawła II w Warszawie* [online]. Warszawa: Centrum myśli Jana Pawła II, 2008, s. 35-44 [cit. 2014-02-20].

¹⁰⁷ BOGUSZEWSKI, Rafał. Wiara i religijność Polaków dwadzieścia lat po rozpoczęciu przemian ustrojowych: Komunikat badań. In: *Centrum Badania Opinii Społecznej*.

¹⁰⁸ BOGUSZEWSKI, Rafał. Jan Paweł II i jego nauczanie w życiu Polaków: Komunikat z badań. In: *Centrum Badania Opinii Społecznej* [online]. 2012 [cit. 2014-02-10]. Dostupné z: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_044_12.PDF.

¹⁰⁹ BOGUSZEWSKI, Rafał. *Religijność i Moralność w Społeczeństwie Polskim*. s. 59.

podobně jako Česká republika řazeno mezi tzv. vynořující se donory. Reaktivace polské pomoci nastala především po přistoupení do Evropské Unie a přijetím jejich závazků. Polsko je od roku 1996 členem OECD¹¹⁰ a od října 2013 se stalo 28. členem prestižního klubu dárců DAC¹¹¹. V Polsku platí od 1. ledna 2012 zákon o rozvojové pomoci¹¹². Tento zákon především definuje základní pojmy mezinárodního rozvoje a za hlavního koordinátora rozvojové spolupráce vyznačuje Ministerstvo zahraničních věcí. Dle tohoto zákona za rozvojovou spolupráci je považována rozvojová pomoc, pomoc humanitární a globální vzdělávání. Zákon dále specifikuje, kdo a jakým způsobem může rozvojovou spolupráci realizovat. Hlavním střednědobým dokumentem, který vyznačuje směřování polské rozvojové spolupráce, je Program rozvojové spolupráce, který byl vydán na léta 2012-2015. Na základě přijatého zákona byla na Ministerstvu zahraničních věcí ustavená Programová rada rozvojové spolupráce, která je jeho poradním orgánem.¹¹³

Dle portálu polského Ministerstva zahraničních věcí Polsko poskytuje pomoc a spolupráci rozvíjejícím se zemím především ze tří důvodů:

1. Polsko přijalo mezinárodní dohody. Jak už bylo naznačeno výše Polsko je aktivním členem OECD (včetně DAC), Evropské Unie, NATO, OSN a dalších mezinárodních organizací. Na základě mezinárodních úmluv, které nadnárodní organizace implementují, se Polsko zavázalo pomáhat rozvíjejícím se státům.
2. Polsku byla v minulosti poskytnuta také pomoc. V průběhu transformace po roce 1989, byla Polsku rovněž poskytnuta značná podpora ze zahraničí. Polsko cítí závazek tuto pomoc oplatit méně vyspělým zemím světa.
3. Je to morální povinnost. Polsko patří nyní mezi rozvinuté země a je proto jeho morální povinností pomáhat chudým a potřebným státům, tak jak jemu bylo kdysi pomoheno. Zhruba kolem 80 % Poláků podporuje tuto ideu.¹¹⁴

Podobně jako některé další evropské země má Polsko problém dostat svým závazkům, co se týče objemu pomoci. Jak je patrné z níže zobrazeného obrázku číslo 1, svým závazkům podobně jako

¹¹⁰ Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (*Organisation for Economic Co-operation and Development*). Je to organizace spojující nejrozvinutější státy světa za účelem ekonomické a společenské spolupráce a mezinárodního rozvoje.

¹¹¹ Výbor rozvojové pomoci (Development Assistance Committee). Více viz Peer reviews of DAC members: Poland – the Development Assistance Committee's 28th Member. *OECD* [online]. 2013 [cit. 2014-02-10]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/dac/peer-reviews/poland.htm>.

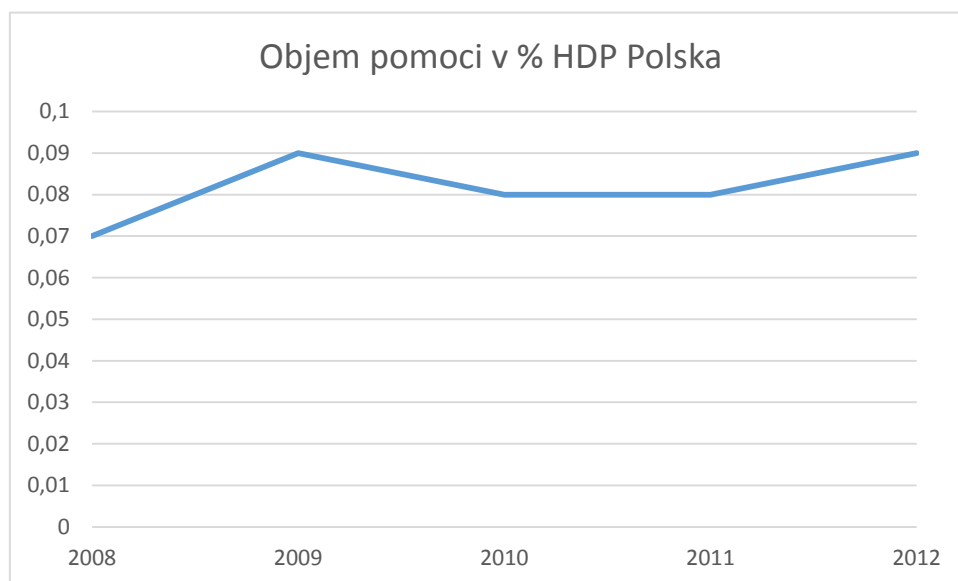
¹¹² USTAWA z dnia 16 września 2011 r. o współpracy rozwojowej. 2011. Dostupné z: [http://orka.sejm.gov.pl/opinie6.nsf/nazwa/4469_u/\\$file/4469_u.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/opinie6.nsf/nazwa/4469_u/$file/4469_u.pdf).

¹¹³ USTAWA z dnia 16 września 2011 r. o współpracy rozwojowej. 2011. Dostupné z: [http://orka.sejm.gov.pl/opinie6.nsf/nazwa/4469_u/\\$file/4469_u.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/opinie6.nsf/nazwa/4469_u/$file/4469_u.pdf).

¹¹⁴ Zpracováno dle Dłaczego pomagamy. *Polska pomoc* [online]. 2013 [cit. 2014-02-10]. Dostupné z: http://www.polskapomoc.gov.pl/Dlaczego_pomagamy,50.html#2.

Česká republika nedostálo. Pomoc do roku 2010 na 0,17 % HDP Polsko nenavýšilo. Cíl pro rok 2015, který je stanoven na 0,33 % HDP, zřejmě tak nebude splněn.¹¹⁵

Obrázek 1: Objem pomoci za léta 2008-2012 poskytované Polskem v % HDP Polska.

V roce 2012 vstoupil v Polsku v platnost nový rozvojový program pro léta 2012-2015¹¹⁶. V tomto programu bylo identifikováno 20 prioritních zemí. Tyto země Polsko rozděluje do dvou skupin. První skupinu tvoří země takzvaného Východního partnerství – Arménie, Ázerbájdžán, Bělorusko, Gruzie, Moldavsko a Ukrajina. Druhou skupinou jsou pak země nejméně rozvinuté a to především země východní a severní Afriky a Asie. Jmenovitě jde o tyto státy: Burundi, Etiopie, Keňa, Rwanda, Somálsko, Jižní Súdán, Tanzanie, Uganda, Libye, Tunisko, Afghánistán, Kyrgyzstán, Tádžikistán a Palestinská autonomní území. Před tímto programem vycházel každoroční plán rozvojové spolupráce a byly vždy znova identifikovány prioritní země, nikdy však jejich počet nebyl tak vysoký (v roce 2008 to bylo 8 zemí, 2009 – 7 zemí, 2010 – 7 zemí, 2011 – 9 zemí).¹¹⁷ Pro léta 2012-2015 byly stanoveny dva hlavní témata polské rozvojové pomoci. Prvním je demokracie a lidská práva, druhým pak systémová transformace. V těchto dvou oblastech cítí Polsko určitou komparativní výhodu.¹¹⁸

Dle Zprávy polské rozvojové pomoci za rok 2012, kterou vydala Grupa Zagranica, což je platforma, která sdružuje polské neziskové organizace zapojené do mezinárodní rozvojové spolupráce,

¹¹⁵ BAZYL, Jan, Justyna SZAMBELAN a Magdalena TROJANEK. *Raport polska współpraca rozwojowa 2012*.

Warszawa: Grupa Zagranica, 2013. Dostupné z:

http://www.zagranica.org.pl/sites/zagranica.org.pl/files/attachments/Publikacje/RaportGZ/raport_polska_wspolpraca_rozwojowa_2012_grupa_zagranica.pdf.

¹¹⁶ *Wieloletni program współpracy rozwojowej na lata 2012-2015*. Warszawa, 2011. Dostupné z:

http://www.polskapomoc.gov.pl/files/dokumenty_publikacje/PW_PL-po_reas.pdf.

¹¹⁷ BAZYL, Jan, Justyna SZAMBELAN a Magdalena TROJANEK. *Raport polska współpraca rozwojowa 2012*.

¹¹⁸ Podrobněji viz *Wieloletni program współpracy rozwojowej na lata 2012-2015*.

polská bilaterální pomoc je třikrát menší než multilaterální. Zpráva Grupy Zagranica uvádí, že až 75 % oficiální polské rozvojové pomoci bylo poskytnuto prostřednictvím multilaterálních orgánů.¹¹⁹ Dalším problémem polské rozvojové pomoci je pak fakt, že v roce 2012 kolem 50 % bilaterální polské pomoci bylo poskytnuto zemím, které ani nejsou součástí prioritních zemí Polska. Tento fakt je způsoben zejména tím, že asi 40 % obnosu oficiální bilaterální pomoci Polsko poskytlo Číně ve formě exportního kreditu, který pochází ještě z minulosti.¹²⁰

V Polsku nyní probíhá bouřlivá debata na téma efektivity polské rozvojové pomoci a jejího dalšího směřování. Jsou pořádány diskuse a rozšiřuje se dialog mezi vládní a nevládní sférou. Mezi mnoha z dalších témat je rovněž zvažován způsob, jakým by se mohla do rozvoje zapojit privátní složka. Polsko patří k mladým donorům, ale má rovněž na svém kontě mnoho velmi kvalitních výsledků. Polské rozvojové aktivity bývají kladně přijímány ze strany společností rozvojových zemí.¹²¹

Je třeba zdůraznit, že v oficiálních dokumentech se neobjevuje zmínka o náboženské orientaci polské rozvojové spolupráci. Na webových stránkách ministerstva zahraničních věcí jako tři důvody proč Polsko pomáhá, bylo uvedeno, že se k tomu zavázalo v mezinárodních úmluvách, proto, že mu v minulosti byla také pomoc poskytnuta a že to je morální povinnost pomoci lidem v nouzi. Nikde nejsou zmiňovány náboženské důvody či motivace. Neexistuje studie, která by zkoumala roli náboženství v polské rozvojové spolupráci.

¹¹⁹ BAZYL, Jan, Justyna SZAMBELAN a Magdalena TROJANEK. *Raport polska współpraca rozwojowa 2012*.

¹²⁰ BAZYL, Jan, Justyna SZAMBELAN a Magdalena TROJANEK. *Raport polska współpraca rozwojowa 2012*.

¹²¹ Dle diskuse *Czy pomagamy z sensem? Debata wokół raportu z monitoringu* pořádané Grupou Zagranica ve Varšavě 12. prosince 2013.

6. Role náboženství v polské rozvojové spolupráci

Tato část práce se bude zabývat roli náboženství na příkladu konkrétního státu – Polska. Výše byla polská společnost a polská rozvojová spolupráce krátce představena a charakterizována. Jelikož neexistuje literatura zabývající se přímo o roli náboženství v polské rozvojové spolupráci, tato následující kapitola bude zpracována především na základě vlastního výzkumu skládajícího se ze dvou částí. Kapitola se dělí na dvě podkapitoly. Každá z nich je zpracována jinou metodou. První část, která prezentuje závěry kvalitativního výzkumu ve formě polostrukturovaných rozhovorů, doplňují kvantitativní analýzy.

Cílem této kapitoly je odpovědět na dvě otázky: zda a do jaké míry je polská rozvojová spolupráce ovlivněna náboženstvím a jakým způsobem se náboženství v jejím fungování projevuje.

Role náboženství v polské rozvojové spolupráci dle pracovníků polských rozvojových neziskových organizací

Jak bylo již několikrát výše zmíněno, polská společnost patří k velmi nábožensky založeným společnostem v Evropě. Proto by bylo zajímavé zjistit, zda tento náboženský postoj se může projevit rovněž v polské rozvojové spolupráci. Prozatím chybí studie, které by zkoumaly tuto problematiku a tak je tato kapitola vypracována na základě vlastního výzkumu provedeného autorkou v listopadu a prosinci 2013 ve Varšavě.

Použité metody

Cílem výzkumu je zjistit, zda nějakou roli (a jakou) hraje náboženství v polské rozvojové spolupráci. Dvě výzkumné otázky zajišťují naplnění cíle výzkumu: (1) jaký je postoj organizace k náboženství a role, kterou odehrává náboženství v organizaci; (2) jaký je celkový pohled organizace na vztah mezi náboženstvím a polskou rozvojovou spoluprací.

Tato část studie je založená na polostandardizovaných rozhovorech. Tento typ výzkumu byl použit proto, že je vhodnější pro menší vzorek.¹²² Organizací zabývajících se rozvojovou činností není v Polsku příliš mnoho, a tak jako nejlepší varianta výzkumu byl identifikován právě rozhovor. Tyto rozhovory probíhaly v průběhu listopadu a prosince 2013 v sídlech organizací ve Varšavě a byly vedeny v polském jazyce. Délka rozhovorů se pohybovala od 20 do 60 minut, dle výřečnosti respondenta. Předem byly připraveny základní otázky, které byly položeny všem respondentům.

¹²² DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: Příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum, 2000. s. 286.

Těmito otázkami jsou:

- Jaké faktory hrají roli při rozhodování o tom, ve které zemi bude vaše organizace působit?
- Jaké faktory hrají roli při rozhodování o tom, s jakým lokálním partnerem bude vaše organizace spolupracovat?
- Jakou roli pro vaši organizaci hraje náboženství a víra na straně zemí/komunity/partnera, ve kterých působíte? Jak významný je podle vás tento faktor v porovnání s ostatními?
- Jaký je podle vás vztah náboženství v polské rozvojové či humanitární pomoci? Existují nějaké problematické aspekty vztahu náboženství a rozvojové či humanitární pomoci?
- Jakou roli hrají nábožensky motivované organizace v systému polské rozvojové pomoci?

Předem připravené dotazy byly v průběhu rozhovorů doplněné o další podle potřeby. Všichni respondenti byli poučeni o účelu tohoto výzkumu a od všech byl získán informovaný souhlas. Rozhovory byly nahrávány a následně (nejpozději však na druhý den od konání rozhovoru) autorkou přepsány. Anonymita jednotlivých respondentů zůstala zachována.

Výsledky této studie jsou založené primárně na rozhovorech, avšak kromě rozhovorů do výsledku určitou měrou zasáhl náhled do práce jednotlivých organizací a studium jejich webových stránek a dokumentů. Data byla analyzována prakticky od momentu samotného rozhovoru až do února 2014, kdy došlo k jejich konečnému zpracování pro účely této práce.

Respondenti

Organizace vhodné pro účely této studie byly identifikovány na základě vyhraných projektů v rámci polské oficiální pomoci pro léta 2010-2013¹²³. Jednotlivé organizace byly sepsány do tabulky číslo 3 a dle počtu úspěšných projektů byly prostřednictvím elektronické pošty osločovány. V důsledku malé návratnosti této formy oslovování, autorka několik organizací také navštívila osobně. Ochota účastnit se na tomto výzkumu a poskytnout autorce práce několik minut svého času pro rozhovor však byla velmi nízká. Nalezení respondentů tak značně komplikovalo průběh tohoto výzkumu. Níže zobrazená tabulka číslo 3 ukazuje, které organizace byly oslovené, jakou formou a jaká byla jejich odezva. Kromě níže zmíněných nevládních organizací autorka rovněž kontaktovala odbor polského ministerstva zahraničních věcí pro rozvojovou spolupráci, který ale spolupráci na tomto výzkumu odmítl.

¹²³ Výherci jednotlivých soutěží zde: Konkursy. *Polska Pomoc* [online]. 2013 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://www.polskapomoc.gov.pl/Konkursy,2013,613.html>.

Tabulka 3: Oslovené organizace a jejich odezva.

Organizace	Forma kontaktu	Výsledek
Salezjański Wolontariat Misyjny – „Młodzi Światu"	Emailový	Odmítnutí
Polskie Centrum Pomocy Międzynarodowej	Emailový, osobní	Ze začátku ochota, posunutí termínu setkání a poté přerušení kontaktů
Fundacja Kultury Świata	Emailový	Odmítnutí
Fundacja Ekonomiczna Polska - Afryka Wschodnia	Emailový	Žádná odezva
Fundacja Pomocy Humanitarnej "Redemptoris Missio"	Emailový	Žádná odezva
Związek Stowarzyszeń Polska Zielona Sieć	Emailový	Žádná odezva
Stowarzyszenie "Jeden Świat"	Emailový	Žádná odezva
Fundacja Partners Polska	Emailový	Provedený rozhovor
Chrześcijańska Służba Charytatywna	Emailový, osobní	Problém s kontaktováním adekvátních osob, odmítnutí
Grupa Zagranica	Emailový	Žádost o poslání otázek e-mailem, rozhovor odmítnut
Polska Akcja Humanitarna	Emailový, osobní	Časová tíseň, posunutí setkání, odmítnutí
Caritas Polska	Emailový	Provedený rozhovor
Fundacja Edukacji Międzykulturowej	Emailový	Žádná odezva
Fundacja dla Somalii	Emailový	Provedený rozhovor
Stowarzyszenie Wschodnioeuropejskie Centrum Demokratyczne	Emailový	Žádná odezva

Do výzkumu byly zařazené tři organizace. Každá z těchto organizací představuje odlišný proud v polských nevládních organizacích. (1) Caritas Polska představuje typickou nábožensky založenou organizaci, která je ustanovená jako charitativní instituce katolické církve. Je součástí mezinárodní Caritas Internationalis a Caritas Europa. Tato organizace se nezabývá pouze rozvojovými aktivitami, ale rovněž charitativní a sociální činností pro širokou polskou veřejnost. Sdružuje a koordinuje práci Caritas jednotlivých diecézí v Polsku. Ve svém statusu však má obsaženo, že její aktivity jsou určeny lidem bez ohledu na vyznání, názory, národnost a rasu. Jedná se tedy o poměrně velkou organizaci s bohatou tradicí.¹²⁴ (2) Fundacja Partners Polska se řadí mezi stabilní polské nevládní organizace. Vznik organizace je datován na rok 1997. Tato organizace reprezentuje čistě světský přístup k rozvojové spolupráci. Kromě rozvojových aktivit se zabývá globálním vzděláváním, mediace a vzděláním pro rozvoj společností.¹²⁵ (3) Třetí organizace patří k vlně nově etablovaných organizací ve sféře polské

¹²⁴ Více zde Caritas Polska [online]. 2011 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://www.caritas.pl/>.

¹²⁵ Více zde Fundacja Partners Polska [online]. 2014 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://www.fpp.org.pl/>.

rozvojové spolupráce. Fundacja dla Somalii, jak samotný název říká, se zaměřuje především na rozvoj východní Afriky. Podíl na jejím založení má somálský imigrant, který po studiích v Polsku během 80. let zde zůstal. Rozhodl se pomáhat novým migrantům z afrických zemí a později také podpořit zemi svého původu. Jedná se tedy o nově vzniklou organizaci, která se učí využívat peněz určených pro polskou oficiální rozvojovou pomoc.

Tyto organizace byly vybrány na základě přidělení vládních peněz na účely oficiální rozvojové spolupráce, avšak organizace kromě těchto projektů mají své vlastní, na které hledají finance jinými cestami. Rozhovory byly zaměřené na činnost organizace jako takové, čili včetně aktivit financovaných z jiných zdrojů.

Každý respondent z jednotlivých organizací souhlasil s poskytnutím rozhovoru pro účely této práce. Rozhovory se konaly v sídlech jednotlivých organizací a byly vedené v polském jazyce. Rozhovor v organizaci Caritas Polska proběhl za účasti dvou respondentů, jeden z nich však do průběhu rozhovoru zasahoval minimálně a jejich odpovědi budou rozlišené jako respondent Caritas 1 a respondent Caritas 2, respektive zkráceně RC1 a RC2. Pro další respondenty bude použito označení respondent Partners a respondent Somálsko, čili zkráceně RP a RS. Respondenty byly vždy osoby, které mají na starosti oddělení rozvojové spolupráce a osobně se podíleli na nějakém rozvojovém projektu.

Zjištění

Cílem výzkumu bylo zjistit, zda nějakou roli (a případně jakou) hraje náboženství v polské rozvojové spolupráci. Tento cíl měl být naplněn prostřednictvím dvou výzkumných otázek: (1) jaký je postoj organizace k náboženství a role, kterou odehrává náboženství v organizaci?; (2) jaký je celkový pohled organizace na vztah mezi náboženstvím a polskou rozvojovou spoluprací?

Podle zjištění výzkumu dotazování patřili k různým náboženským skupinám. Dva z nich byli katolíky, jeden muslim a jeden ateista. Vlastní náboženské přesvědčení se projevuje v práci respondentů především jako motivace pro aktivní práci.

„Naše přirozenost, naše náboženství, to je hlavně pomoc lidem. Soused, blízcí, ale i člověk na ulici... Jestli vidíme, že někdo něco potřebuje, pomáháme jim... Je to to základní, v čem jsme byli vychováni.“¹²⁶

„(Náboženství-pozn. autorky) nemá vliv, i když z jedné strany má, díky tomu můžeme pomáhat. Například s Vámi... kdybych byl radikální muslim, tak bych Vám dal ruku, ale nemluvil s Vámi. Proto si myslím, že ty máš svoji víru a já svoji a moje mi říká, že se mám s tebou kontaktovat. Ale kdybychom šli hlouběji, tak můžeme mít jiný názor,

¹²⁶ Respondent Somálsko, řádek 100-101. Přeloženo autorkou.

*například jestli je jeden Bůh, jestli je Ježíš synem Boha nebo mesiáš, takové rozdíly, ale každý má svoje. Já to respektuji.*¹²⁷

*„Víte, myslím, že mluvíme o tom stejném, ale každý... můj známý z nekřesťanské organizace nebo nekatolické, myslím, že má ty stejné motivy, jenomže je jinak pojmenovává, jinak definuje. Pro někoho, pro mě, je zdrojem moje víra a volání Ježíše, Boha.*¹²⁸

*„Takže náboženství je velmi důležité, je důležité v rozměru právě té motivace, že máme jít na kraj světa a hlásit víru není důležité, máme pomáhat, tak jak příklad samaritána... někde tam mu pomáhá někdo cizí, kdo je mimo jeho náboženství. Takže náboženství je velmi důležité a to netajíme a nestydíme se za to, ale v tom rozměru, že náboženství mi pomáhá, alespoň mi... mluvím za sebe. Tím víc je potřeba být otevřen pro jiné a to je právě svědectví, to že nepomáháme jen svým, ale tomu, kdo je v nouzi.*¹²⁹

Z rozhovorů vyplynulo, že žádná z dotazovaných organizací si místo své pomoci ani své partnery nevybírá dle náboženské příslušnosti či náboženského přesvědčení. Náboženství na straně příjemců pomoci nebo partnerů nehraje podle těchto tří organizací roli.

*„Snažíme se vyhnout jakékoli konfrontaci s náboženstvím. Jsme nevládní organizace a projekty, které realizujeme, jsou světské, takže se snažíme, aby příjemci pomoci, kteří ty projekty využívají, byli z různých náboženství, víry ale nejen náboženství, ale i bez ohledu na původ, barvu kůže, sexuální orientaci, aby mohli ty projekty využívat.*¹³⁰

*„ Máme silné postavení v církevní struktuře, ale ve statusu máme, že pomáháme všem bez ohledu na rasu, vyznání, zvláště bez ohledu na vyznání.*¹³¹

*„Ted' dokonce projekt, který budeme mít, podali jsme si ho, budeme dělat s františkány... Budeme dělat s františkány v Nairobi v Keni. S františkány rozvojový projekt a to u nás nemá... ani náboženství a ani politika nehraje roli.*¹³²

¹²⁷ RS, 110-115. Přeloženo autorkou.

¹²⁸ Respondent Caritas 1, řádek 395-398. Přeloženo autorkou.

¹²⁹ RC 1, 224-230. Přeloženo autorkou.

¹³⁰ Respondent Partners, řádek 39-43. Přeloženo autorkou.

¹³¹ RC1, 192-194. Přeloženo autorkou.

¹³² RS, 40-42. Přeloženo autorkou.

Nejdůležitějším faktorem, který ovlivňuje rozhodnutí, kde daná organizace bude působit, se zdá být samotná potřebnost pomoci. Organizace reagují na nenadálé události a snaží se pomáhat tam, kde je jejich pomoc nejpřínosnější a kde mají kapacitu něco zlepšit. Významným faktorem se také zdá být to, zda na daném místě mají kontakty s někým, s kým by mohli spolupracovat a rozvojový projekt realizovat.

„Somálsko to je obecně země, kde od 20 let jsou občanské války a nikdy se tam z polské strany nerealizoval jakýkoliv rozvojový projekt, protože se báli. Ten region (kde pomáháme – pozn. autorky), je regionem, který je od nějakého času stabilní. A vybrali jsme si to, protože jsme znali místo, kde v minulosti fungovaly družstva, když byla somálská vláda stabilní v 80. a 90. letech, ale odumřelo to a my jsme to chtěli obnovit. Ten region nedostal dlouho žádnou rozvojovou pomoc. Proto jsme si ho vybrali.“¹³³

„Nejdůležitějším činitelem je to, jestli v dané zemi máme organizaci nebo instituci, se kterou můžeme společně projekt realizovat, které důvěřujeme a se kterou máme nějakou společnou hodnotu a vizi, kterou chceme realizovat“¹³⁴

„Nejdůležitější je, jestli někoho fyzicky známe.“¹³⁵

„Myslím, že to je tak, nejdříve to je odpověď na katastrofy, především ty přírodní, ale i vojenské. (...) Podruhé takové osobní reflexe. Spolupracujeme s polskou vládou a realizujeme projekty s vládních financí. (...) Polsko vyhlašuje soutěže (...) jsme tam, kde polský stát si myslí, že je důležité být.“¹³⁶

„Nutno ale říci, že polský stát v roli Ministerstva zahraničí nám neříká, kde máme realizovat (projekt – pozn. autorky). Pouze nám ukazuje, kde můžeme realizovat prostřednictvím Ministerstva zahraničí a z rozpočtu státu, ale to je naše rozhodnutí, jestli se v té oblasti nebo zemi, pro kterou jsou peníze určené, jestli se tam najdeme.“¹³⁷

Pro výběr partnera pak jsou důležité kontakty a důvěra. Organizace se snaží pomáhat tam, kde mají nějakou organizaci, kterou znají a důvěřují jí a mohou společně projekt realizovat bez jakýchkoliv problémů. Nejpatrnějším příkladem je organizace Caritas, která dle slov respondenta RC1

¹³³ RS, 13-18. Přeloženo autorkou.

¹³⁴ RP, 6-8. Přeloženo autorkou.

¹³⁵ RP, 16. Přeloženo autorkou.

¹³⁶ RC1, 75-76, 86-88, 97 a 100-101. Přeloženo autorkou.

¹³⁷ RC2, 103-107. Přeloženo autorkou.

je snad kromě Číny a Severní Koreje všude, dokonce i v muslimských zemích.¹³⁸ Caritas využívá své mezinárodní sítě.

„Naším přirozeným partnerem jsou církevní struktury, nejdříve Caritas, později místní kostely, ale ne vždy to tak je. (...) Na Haiti jsme podporovali místní autochtonní uskupení, které vede vzdělávací aktivity pro ženy.“¹³⁹

V práci se ovšem organizace různým způsobem s náboženstvím, náboženskými projevy setkávají. Všechny organizace pracují v zemích, kde je náboženství viditelným aspektem každodenního života. S vyloženým problémem spojeným s vírou v zemi působnosti se osobně nesetkal ani jeden z respondentů. Ovšem někdy na ně nepřímo narážejí. Jeden respondent také upozornil na nepřesné názory polské společnosti o činnosti jeho organizace.

„Náboženství je (v Keni – pozn. autorky) velmi silně přítomno ve veřejné sféře. Je to jeden z jakoby zkouškových předmětů například na základních školách. To je důvod, proč je těžko se toho vůbec neúčastnit.“¹⁴⁰

„V mé práci jsem se s problémem spíše nepotkala, ale ze sledování a během pobytu tady (v Keni – pozn. autorky)... jsem si všimla takových situací, které... jak to říci. Například máme školu, je opravená nějaká třída od rodičů, kteří jsou jednoho vyznání, no a potom se ukazuje, že ta třída slouží jenom dětem toho vyznání. Tak jako by to oni opravovali jen pro sebe, ne pro všechny děti.“¹⁴¹

„Někdy cítím, že mé peníze, které pocházejí od polských daňových poplatníků a jsou tedy veřejné... a my kupujeme knížky a náboženství je jedním z předmětů (v keňské škole – pozn. autorky), musíme rovněž koupit knížky do náboženství. Zdá se mi, že to není úplně v pořádku, ale není to zase nějaký velký problém.“¹⁴²

„(V Somálsku, v místě kde pomáhala organizace Fundacja dla Somalii – pozn. autorky) Tam jsou pouze muslimové.“¹⁴³

¹³⁸ RC1, 188-191. Přeloženo autorkou.

¹³⁹ RC1, 135-136 a 156-158. Přeloženo autorkou.

¹⁴⁰ RP, 44-46. Přeloženo autorkou.

¹⁴¹ RP, 64-69. Přeloženo autorkou.

¹⁴² RP, 72-76. Přeloženo autorkou.

¹⁴³ RS, 82. Přeloženo autorkou.

„Problém náboženství v Somálsku se týká pouze jižního Somálska. A oblast, kde jsme my působili je na severu. Neříkám, že tam není jinověrec, ale nejsou tam problémy jako na jihu. Zahraniční média a praxe, život tam, to je něco úplně jiného...možná se lidé bojí, že Somálsko je příliš náboženské... eee... fundamentální.“¹⁴⁴

„Jak mluvíme s lidmi, tak jsou udivení, myslí si, že jsme konfesní. Nesetkávám se s tím často, ale i tak se setkávám s tímto názorem. Takže asi o to více je třeba ukazovat, že to tak není, že pomáháme všem lidem.“¹⁴⁵

„Například v Jordánsku jsme byli svědky, jak přicházel muslim a hledal Caritas, že se doslechl, že se mu zde dostane pomoci. Nešel k Půlměsíci, ale právě ke Caritas.“¹⁴⁶

„Jordánsko je dobrým příkladem, že náš projekt z roku 2012 zaměřený na pomoc dětem syrských emigrantů, na několik stovek příjemců pomoci tam nebyl ani jeden křesťan. Všechny děti a jejich rodiče byli muslimové.¹⁴⁷ (...) To byla pro mě silná zkušenost, že vzdělávací aktivity se děly na území farnosti... kněz zpřístupnil infrastrukturu kostela... hřiště a školu. (...) Tu bijí zvony, tu syrské matky celé zabalené v hidžábech, děti si hrají. Nebylo kázání ani modlitby, bylo vzdělávání, tedy zábava a takové mírové poslání, velmi důležité, protože mír je nedůležitější a mír je asi pojmem pro všechna náboženství.“¹⁴⁸

V polské rozvojové pomoci nikdo z dotazovaných neshledává náznaky náboženské orientace. Na oficiální úrovni se v Polsku s otázkou náboženství v rozvojové problematice nesetkali. Charakter polské rozvojové spolupráce považují za světský. Dle jejich soudu náboženství nehraje roli v orientaci polské rozvojové spolupráce.

„Podle mě Polsko není náboženskou zemí. Politický systém, administrativní systém nedělá rozdíly mezi křesťany, muslimy, židy nebo jinými. Pouze dají projekty v určitých oblastech. Pro Afriku jsou čtyři: vzdělávání, zdraví, prostředí a no ty tři jsou nejdůležitější.“¹⁴⁹

„My například ani v debatách, když jsme na ministerstvu, tam se někdy setkáváme. Nikdy nepadlo varování, jenom dávejte pozor, ať nepomáháte pouze

¹⁴⁴ RS, 52-56. Přeloženo autorkou.

¹⁴⁵ RC1, 241-244. Přeloženo autorkou.

¹⁴⁶ RC1, 201-203. Přeloženo autorkou.

¹⁴⁷ RC1, 204-206. Přeloženo autorkou.

¹⁴⁸ RC1, 209-215. Přeloženo autorkou.

¹⁴⁹ RS, 66-69. Přeloženo autorkou.

*křesťanům nebo jen svým. Takže se mi zdá, že je pracovníkům ministerstva jasné, že pomáháme potřebným.*¹⁵⁰

*„V každém případě, polský stát je nábožensky neutrální, tak jako mnoho demokratických států.*¹⁵¹

Názory na roli nábožensky motivovaných organizací v polské rozvojové spolupráci nejsou příliš specifikovány. Důvodem pro nejistý pohled na tuto sféru se zdá být zřejmě to, že chybí širší povědomí o těchto organizacích samotných, o jejich fungování, ale také o jejich aktivitách. Zdá se, že kontakty mezi řekněme nábožensky orientovanou sférou a světsky orientovanou jsou skoupé. Jeden z respondentů by uvítal bližší spolupráci mezi těmito dvěma složkami.

*„Řeknu Vám upřímně, že bohužel je strašně málo kontaktů mezi misijními aktivitami církve například v Polsku a nevládními organizacemi, že jakoby ty dva světy nějak fungují odděleně a já mám velmi málo znalostí na toto téma, jaké projekty realizují. (...) Taková moje obecná reflexe by byla taková, že by bylo super, kdybychom se osobě jakoby navzájem něco dověděli. Protože si myslím, že po obou stranách panuje mnoho stereotypů, nějakých představ... mé stereotypy, které určitě nejsou pravdivé, ale které vím, že sdílí několik osob neziskového sektoru v Polsku, řekly by, že jejich činnosti je navrácení, že jakoby pouze pod podmínkou, že člověk uznává dané náboženství. Podle mého názoru to nemusí být pravda, ale v každém případě si myslím, že by stálo za to, abychom se o sobě navzájem něco dověděli.*¹⁵²

*„Já neznám takové organizace (nábožensky motivované – pozn. autorky). Caritas znám. (...) naše politika jako organizace, nehraje náboženství roli, je jedno, jestli s tím náboženstvím spolupracujeme a s tím ne, tady jde především o pomoc i muslimům, i křesťanům, i jiným.*¹⁵³

„Například Afrika, Afrika se zakládá na polských misionářích, o nich se také mluví jako o polských velvyslancích. (...) Misionářů v Africe je nejvíce z Polska a oni ne... to už je pryč ty časy, kdy šlo o navrácení na pravdivou víru, jenom bytí s těmi lidmi. Obecně celé vize misí se změnila. (...) Pokud jde o misionáře, polských je nejvíce, a to by měl být ministr

¹⁵⁰ RC1, 287-291. Přeloženo autorkou.

¹⁵¹ RC1, 318-319. Přeloženo autorkou.

¹⁵² RP, 81-90. Přeloženo autorkou.

¹⁵³ RS, 88, 92-94. Přeloženo autorkou.

nebo vláda pyšná, ale mělo by být s nimi zacházeno na stejné úrovni, a zdá se mi, podle mě samotné, že to tak úplně není... že navzdory všemu je církev tak trochu bokem“¹⁵⁴

Některé aktivity nábožensky orientovaných organizací jsou rovněž hodnoceny různým způsobem. Zdá se, že čistě sekulární organizace spatřuje problém v určitých jejich činnostech, oproti kladnému přístupu organizace Caritas.

„Velmi dobré projekty dělají Kapucíni z Krakova, stavějí školu v Čadu. (...) Nelíbí se mi jejich (náboženských organizací-pozn. autorky) programy tzv. adopce srdce (adopce na dálku-pozn. autorky), čili možnost adoptovat dítě z nějaké africké země. Zdá se mi to neetické, aby to nazývat adopcí. Ty obrazy zubožených dětí, to nemám ráda a to často používají náboženské organizace, které takové programy vedou.“¹⁵⁵

Kromě samotné práce nábožensky orientovaných organizací, byly organizací Caritas také identifikovány některé výhody nábožensky orientovaných organizací oproti těm světským. K těmto výhodám patří především přítomnost nějaké náboženské organizace či instituce, se kterou je možno navázat spolupráci na projektu. Poté taky samotný sběr finanční prostředků na jednotlivé aktivity.

„Ty náboženské (organizace-pozn. autorky) mají ten bonus, možná ne při dělbě peněz, ale při realizaci, že v každé zemi je vlastně nějaká katolická instituce, se kterou je možno eventuálně spolupracovat. Organizace nekatolické, které nemají takové struktury jak například Caritas, to mají z realizací už horší. Už musí hledat nějakého partnera...“¹⁵⁶

„Máme také vlastní finance ze sbírek. Například takový... no možná ne fenomén, ale je to velmi důležité, říkala jsem to kdysi na setkání ve Vatikánu. Pro Haiti jsme sebrali 13 miliónů PLN¹⁵⁷, to je velmi mnoho.“¹⁵⁸

Dva respondenti poukázali rovněž na různé stereotypy, které okolo rozvoje a náboženství panují. První stereotyp byl uveden již výše a týká se práce organizace Caritas. Její pracovník se setkává s názorem, že jsou katolickou organizací, která pomáhá jenom katolíkům nebo křesťanům, že je to konfesní organizace. Druhý, opačný stereotyp, zachytil pracovník Partners Polska v Keni.

¹⁵⁴ RC1, 314-315, 338-340, 353-357. Přeloženo autorkou.

¹⁵⁵ RP, 109-110, 114-117. Přeloženo autorkou.

¹⁵⁶ RC1, 364-368. Přeloženo autorkou.

¹⁵⁷ Zhruba 311 000 EUR a 8 514 000 CZK

¹⁵⁸ RC1, 138-140. Přeloženo autorkou.

„Setkala jsem se na letišti s takovým pánem, který cestoval po Africe a viděl mnoho takových misijních aktivit... no a on tvrdil jakoby, že to je kradení věřících mezi náboženstvími. Například je sirotčinec no a zve děti. Vedle je druhý sirotčinec jiného vyznání a konkurují si, který dá více polévky, aby děti ten sirotčinec navštívily... no a v tu chvíli jsou děti také „navracovány“ (ke správné víře – pozn. autorky). Já jsem se v životě s něčím takovým na vlastní oči nesetkala, ale taky jsem měla možnost mnoho těch misii navštívit. S takovými představami se setkávám často, že jakoby věci spojené s navrácením, že jakoby to náboženství je důležitější než poskytování pomoci. To poskytování pomoci je způsob jak získat více vyznavačů.“¹⁵⁹

Výše sepsané pro lepší orientaci zobrazuje tabulka číslo 4:

Tabulka 4: Zjištěné závěry z výzkumu.

Prvek	Partners Polska	Fundacja dla Somali	Caritas
Náboženství jako motiv pro práci	Ne	Ano	Ano
Náboženství jako faktor výběru místa pro pomoc	Ne	Ne	Ne
Náboženství jako faktor výběru partnera	Ne	Ne	Částečně – téměř vždy spolupráce s nějakou církevní organizací či institucí
Upřednostňování nějakého náboženství	Ne	Ne	Ne
Zmíněné problémy s náboženstvím v práci	- Náboženství je v Keni všude – těžko se mu vyhnout - Hlasy o upřednostňování nějaké náboženské skupiny	- S problémy se respondent nesetkal, pracoval pouze s muslimy	- Pomoc především muslimům, kladné přijetí - Názory, že pomáhají pouze katolíkům
Viditelnost náboženství v polské rozvojové spolupráci	Ne	Ne	Ne
Pohled na nábožensky orientované organizace	- Nízká úroveň znalostí - Oddělenost dvou „světů“ - Stereotypy o „navracení“ věřících - Kritika adopce na dálku a užívání obrazu chudých dětí	- Neznalost jejich aktivit	- Kladné hodnocení jejich aktivit - Jsou trochu na okraji zájmu (společnosti i vlády) - Mezinárodní organizační struktura a finance z různých sbírek od věřících

¹⁵⁹ RP, 95-103. Přeloženo autorkou.

Dle rozhovorů vyplynulo, že postoj organizací jako takových k náboženství je spíše neutrální. Pro Caritas to neplatí už z její podstaty. Caritas považuje náboženství za důležitý prvek, avšak obdobně jako pro zbylé dvě organizace nehraje náboženství roli v identifikaci míst, ve kterých budou pomáhat. Caritas pro svou práci využívá struktur katolické církve. Partners Polska a Fundacja dla Somalii spoléhá na předem navázané kontakty a na základě těch si vybírá své partnery. Všechny tři organizace pomáhají bez ohledu na víru příjemců pomoci. Náboženství ovlivňuje především samotné věřící pracovníky. Má pro ně důležitou motivační funkci.

Organizace neshledávají žádný vztah mezi polskou rozvojovou spoluprací a náboženstvím. Podle těchto rozhovorů Polsko jako stát nepřikládá náboženství žádnou váhu ve své rozvojové činnosti. Povědomí o nábožensky založených rozvojových organizacích je nízké. Zdá se, že mezi „světskými“ organizacemi a těmi nábožensky motivovanými je tlustá dělicí čára. Mezi těmito dvěma světy panuje nedůvěra a na obou stranách přetrvávají určité stereotypy.

Odpovědi na výzkumné otázky ukazují na to, jakou roli hraje náboženství v práci polských rozvojových organizací. Lze říci, že každá organizace se v nějaké formě s náboženstvím ve své práci potýká. Hlavní role náboženství dle těchto tří rozhovorů však tkví v motivaci. Náboženství dává pracovníkům určitou sílu, která vede k naplnění vize o pomoci potřebným.

Diskuze výsledků

Ze slov respondentů vyplývá, že nejvýznamnější rolí jakou náboženství plní, je motivace k vlastní činnosti. Věřící respondenti, muslim a dva křesťané, zastávají názor, že jim jejich víra přikazuje pomáhat druhým a především těm, kteří jsou v nouzi. Kromě toho jim jejich náboženské přesvědčení dává k práci sílu a vytrvalost. Pro ně je jejich práce naplněním náboženského učení a realizují se v ní.

Dle získaných informací lze také říci, že každá organizace pracuje ve svých projektech s lidmi, kteří jsou věřící. Komunity, ve kterých působí či působili, se skládají z nábožensky založených jedinců. Naše tři organizace pracovaly především s křesťany a muslimy. Pracovníci rozvojových organizací se setkávají s mnohými projevy odlišné náboženskosti a kultury obecně. Musí se to naučit respektovat.

„Byla jsem na školení pro učitele o práci s počítačem, které se začalo modlitbou. Protože to je takový kulturní zvyk tam (v Keni-pozn. autorky). To bychom v Polsku neudělali, ale tady, to je zvyk a já se cítím zavázána to tak dělat. Ale je to pro mě velká výzva, protože já osobně jsem ateistka.“¹⁶⁰

¹⁶⁰ RP, 46-50. Přeloženo autorkou.

Respondenti shodně odpověděli, že se ve své práci nesetkali s žádnou velkou komplikací spojenou s náboženstvím. Příjemci jejich pomoci je vítají s otevřenou náručí a váží si jich. Jejich činnost v místech působení je tak přijímána velmi kladně.

„Ten kněz (v Jordánsku – pozn. autorky), který zpřístupnil hřiště a školu (pro účely projektu – pozn. autorky), vyprávěl, že jde ulicí a najednou na něj někdo volá Abuna, Abuna, arabsky otče, volala to syrská žena, to je taky netypické, žena neoslovuje muže, vůbec s ním nemá kontakt a říká (...), že by chtěla moc poděkovat za to, co děláte mým dětem. Protože ona jako matka viděla, že během těch několika měsíců se děti změnily díky těm aktivitám. Sama za sebe přišla a říká, že chce poděkovat za to, co děláme pro její děti. Zdá se mi, že stačí jen něco takového slyšet, ani ne účastnit se toho osobně, to je ještě silnější motivace, proto... protože jsem věřící, katolička, křesťanka... proto pomáhat všem. To je pro mě ještě větší podpora.“¹⁶¹

Na základě zjištění vyplývajících ze tří rozhovorů ve třech organizacích, nelze vyvozovat autoritativní závěry. Nicméně tyto tři rozhovory poskytují zajímavý ilustrativní pohled na motivaci a práci dotazovaných organizací a napovídají o možných vlivech náboženství. V důsledku malého vzorku je možno tato zjištění pokládat pouze za orientační. Nelze je generalizovat, platí pouze pro tři zkoumané organizace. Rozhovory se podařilo provést ve velice různorodých organizacích, pro reprezentativnější informace by ale bylo nutno do výzkumu zařadit více organizací a třeba i vládní a akademickou sféru. V tomto výzkumu se to nepodařilo. Problém podle názoru autorky nespočíval ve zvoleném typu výzkumu, ale v neochotě respondentů spolupracovat.

Alternativní možností by mohlo být dotazníkové šetření, které nevyžaduje tolik času a může se zdát být méně komplikovaným¹⁶², avšak vzhledem k poměrně nízkému počtu polských organizací, které se zabývají rozvojovou činností, dotazníkový typ šetření by nebyl ideální formou pro naplnění cíle. Vedle toho dotazníkem nelze zachytit informace, které výzkumník nemůže předpokládat a ty jsou pro tento výzkum zásadní. Další možnou formou výzkumu, která by byla zřejmě velmi přínosnou, by mohla být fokusní skupina. To by ale představovalo zřejmě ještě větší časovou náročnost pro respondenty a také by vyžadovalo více zkušeností výzkumníka. Autorka proto doporučuje pro budoucí výzkumy provést předběžnou analýzu, která by se snažila vysvětlit nezáměr organizací podílet se na tomto výzkumu. Byl to pouze nedostatek času nebo za tím bylo něco jiného? Mohla to být neochota bavit se o náboženství, snaha zakrýt netransparentní anebo nekorektní jednání

¹⁶¹ RC1, 248-258. Přeloženo autorkou.

¹⁶² DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: Příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum, 2000. s 120-138.

či nedůvěra vůči výzkumníkovi? Odpovědi na tyto otázky by mohly pomoci při návržení navazujícího výzkumu tak, aby byl daleko více reprezentativním.

Význam náboženství a jiných činitelů v polské oficiální rozvojové spolupráci

Vzhledem k tomu, že výše prezentovaný kvalitativní výzkum má zřejmé limity vzhledem k omezené reprezentativnosti, byly do práce začleněny také kvantitativní analýzy. Lze předpokládat, že náboženská polské společnosti by mohla mít vliv na upřednostňování jako příjemce pomoci země s vyšším zastoupením katolíků či obecně křesťanů. Cílem této části výzkumu je tedy zjistit, zda mají faktory aproximující náboženské motivace pomoci (procento katolíků nebo křesťanů v zemi příjemce) vliv na teritoriální alokace polské rozvojové pomoci. Pro kontrolu jsou zařazeny a testovány další faktory identifikované v odborné literatuře¹⁶³ zaměřené na výzkum motivací a alokací zahraniční pomoci ze strany dárcovských zemí.

Použité metody

V této části práce bylo využito několik kvantitativních analýz. Konkrétně bylo pracováno s korelacemi, analýzou jednoduchého vztahu (*bivariate* analýza) a jednoduchými regresemi. Tyto analýzy a jejich interpretaci provedl Ing., Mgr. Jaromír Harmáček, Ph. D. Tato část vznikla také za přispění Mgr. Zdenka Opršala, Ph. D.

Za závislou proměnnou byl stanoven objem polské rozvojové pomoci dle údajů OECD (PL_ODA). V úvahu byl brán součet z let 2006 až 2010. Jako hlavní nezávislé proměnné byl stanoven podíl katolíků (CATHOL), respektive křesťanů (CHRIST), v jednotlivých zemích. Vedle toho do analýz byly použity další proměnné a to: ekonomická motivace (exp2006), míra ekonomického rozvoje/chudoby (GDPpc2006), velikost země (POP), úroveň demokracie (DEM), potřebnost pomoci (TOT_ODA). Všechna vstupní data a jejich zdroje pro přehlednost zobrazuje tabulka číslo 5.

Tabulka 5: Vstupní data.

Závislá proměnná	Aproximace	Zdroj	Období
Rozvojová pomoc PL_ODA	ODA	OECD	Za jednotlivé roky 2006 až 2010 a jejich součet

Nezávislé proměnné	Aproximace	Zdroj	Období
Náboženská motivace 1 CATHOL	% katolíků v zemi	Wikipedia ¹⁶⁴	
Náboženská motivace 2 CHRIST	% křesťanů v zemi	Pew Research Center's Forum on Religion & Public Life	Data za rok 2010

¹⁶³ Např. viz Alesina, Alberto and Dollar, David. Who gives foreign aid to whom and why? Journal of Economic Growth, 2010. roč. 5, č. 1, s. 33-36.

¹⁶⁴ Catholic Church by country. Wikipedia [online]. 2014 [cit. 2014-05-06]. Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/Catholic_Church_by_country.

Ekonomická motivace exp2006	Objem polského exportu	Observatory of Economic Complexity ¹⁶⁵	Většina dat k roku 2006
Míra ekonomického rozvoje/chudoby GDPpc2006	HDP příjemců pomoci na osobu	World Bank ¹⁶⁶	Data za rok 2006
Velikost země příjemce POP	Počet obyvatel	World Bank ¹⁶⁷	Data za rok 2006
Úroveň demokracie DEM	Kvalita demokratických institucí	Freedomhouse Index ¹⁶⁸	Data k roku 2006
Potřeba pomoci TOT_ODA	ODA ze strany dárců OECD	OECD	Data za jednotlivé roky 2006-2010 a jejich součet

Analýzy byly provedeny pouze se zeměmi, kterým Polsko alespoň nějakou rozvojovou pomoc dle údajů OECD poskytlo. V případě Sýrie a Srbska souhrnná rozvojová pomoc za léta 2006 až 2010 byla záporná, což velmi komplikovalo výsledky jednotlivých analýz. Proto k údajům o polské rozvojové pomoci byly u všech zemí, kterých se to týkalo, tedy konkrétně u Černé Hory, Srbska, Alžírsko, Číny, Uzbekistánu a Sýrie, přičten údaj ODA loan repayments, tedy splátky půjček. Tímto způsobem byl odstraněn problém záporných čísel.

Zjištění

Dle výsledků vyplývajících z provedení korelací mezi výše vypsányi proměnnými, lze říci, že statisticky významný vztah na 5% hladině významnosti se ukázal pouze mezi průměrnou Polskou ODA v letech 2006–2010 (PL-ODA) a:

- velikostí populace přijímající země (korelační koeficient 0,53)
- objemu exportu v roce 2006 (korelační koeficient 0,42).

Mezi ostatními proměnnými se prokázal statisticky velmi nevýznamný vztah. Hlavní vysvětlující proměnné, podíl katolíků v přijímající zemi (CATHOL) a podíl křesťanů v přijímající zemi (CHRIST), rovněž mají koeficienty velmi nevýznamné. Je důležité zdůraznit, že korelace mezi PL_ODA a CATHOL v daném období je dokonce záporná. Tato zjištění prezentuje tabulka číslo 6:

¹⁶⁵ Export destinations of Poland. *The Observatory of Economic Complexity* [online]. 2006 [cit. 2014-05-06]. Dostupné z: http://atlas.media.mit.edu/explore/tree_map/sitc/export/pol/show/all/2006/.

¹⁶⁶ GDP per capita. *The World Bank* [online]. 2014 [cit. 2014-05-06]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD/countries?page=1> <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD/countries>.

¹⁶⁷ Population. *The World Bank* [online]. 2014 [cit. 2014-05-06]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?page=1>.

¹⁶⁸ Freedom in the World. *Freedom House* [online]. 2007 [cit. 2014-05-06]. Dostupné z: http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2006#.U2i4TPI_tp4.

Tabulka 6: Korelace proměnných.

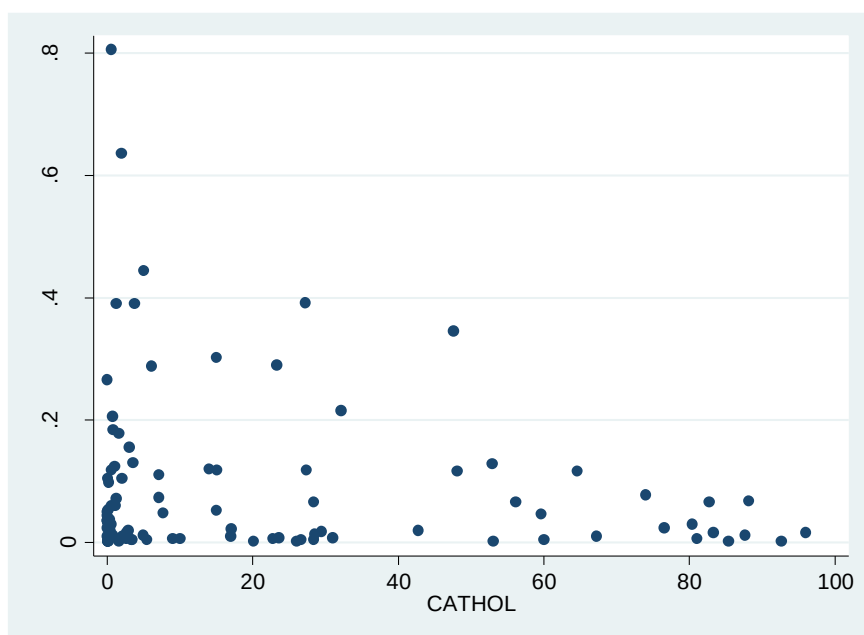
. pwcorr PL_ODA POP TOT_ODA exp2006 GDPpc06 DEM CATHOL CHRIST if PL_ODA > 0, obs sig star(5)

	PL_ODA	POP	TOT_ODA	exp2006	GDPpc06	DEM	CATHOL
PL_ODA	1.0000						
	106						
POP	0.5300*	1.0000					
	0.0000						
	106	106					
TOT_ODA	0.0938	0.3747*	1.0000				
	0.3390	0.0001					
	106	106	106				
exp2006	0.4192*	0.2327*	0.0214	1.0000			
	0.0000	0.0164	0.8279				
	106	106	106	106			
GDPpc06	-0.0181	-0.0550	-0.2440*	0.1510	1.0000		
	0.8543	0.5754	0.0117	0.1224			
	106	106	106	106	106		
DEM	0.1667	0.0261	0.0665	-0.0601	-0.2614*	1.0000	
	0.0891	0.7917	0.5004	0.5423	0.0071		
	105	105	105	105	105	105	
CATHOL	-0.0137	-0.0861	-0.1136	-0.1265	0.1409	-0.3140*	1.0000
	0.8890	0.3800	0.2461	0.1961	0.1496	0.0011	
	106	106	106	106	106	105	106
CHRIST	0.0403	-0.1588	-0.1774	0.0055	0.1464	-0.4366*	0.6779*
	0.6816	0.1040	0.0688	0.9555	0.1342	0.0000	0.0000
	106	106	106	106	106	105	106

Vedle toho byla provedená rovněž analýza včetně zemí, kterým Polsko žádnou rozvojovou pomoc neposkytuje. Ani v tomto případě se výsledky příliš nezmění. Jedinou důležitou změnou je to, že se statisticky významnou na 5% hladině významnosti stane korelace mezi PL_ODA a úrovní demokracie v přijímajících zemích (korelační koeficient 0,17). Korelace mezi PL_ODA a CATHOL zůstává statisticky jednoznačně nevýznamnou (hodnota p-value pro t-test 0,61) s mírně záporným korelačním koeficientem (-0,04). Podobně jako proměnná CHRIST, která neukazuje vůbec žádný vztah a její statistická významnost je ještě nižší (hodnota p-value pro t-test je 0,93).

Kromě výše popsaných korelací, bylo pracováno s proměnnou CATHOL dle různých omezujících podmínek. Byly provedeny tři takové korelace vztahu mezi PL_ODA a CATHOL. První případ pracoval se zeměmi, do kterých Polsko poskytlo v průměru za rok více než 0 USD a méně než 1 mil. USD. Za takovýchto podmínek se korelace ukázala statisticky významná na 10% hladině významnosti. Překvapivě je ale tato korelace záporná (-0,172). Tuto situaci nastiňuje následující obrázek číslo 2:

Obrázek 2: Korelace objemu polské oficiální rozvojové pomoci (< 1 mil. USD) a podílu katolíků v recipientských zemích.

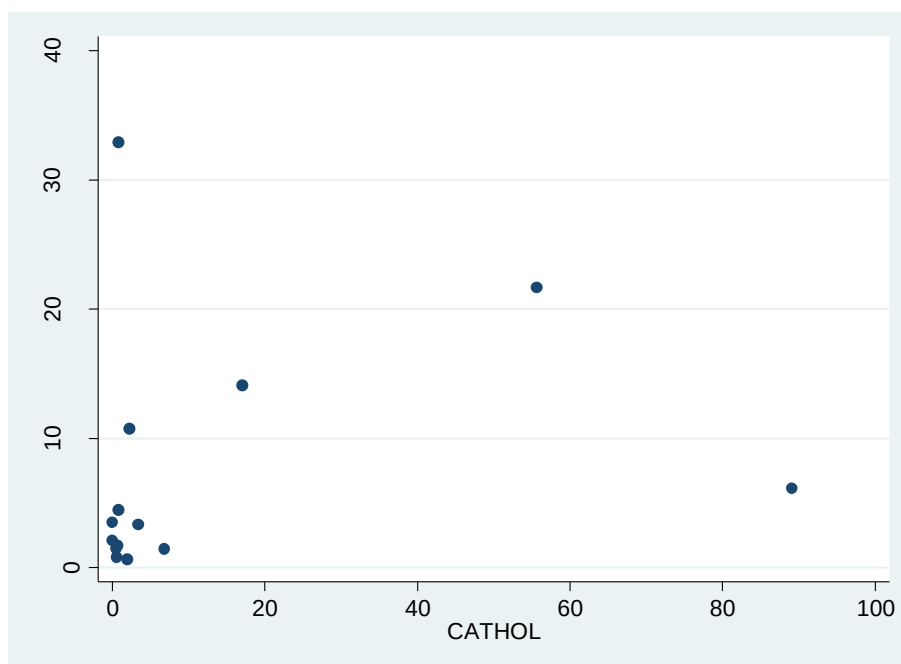
Ve druhém případě byly do analýzy zahrnuty pouze státy, do kterých Polsko v uvedeném období zaslalo v průměru za rok alespoň 100.000 USD. Za těchto podmínek souvislost s hlavní proměnnou je sice statisticky nevýznamná, ale již slabě kladná (p-value t-testu 0,55, korelační koeficient 0,1). Třetí korelace zahrnovala pouze země, do kterých bylo Polskem za stanovené období ročně posláno více než 500.000 USD. Zde je již evidentní pozitivní vztah s podílem katolíků v zemi (korelační koeficient 0,22). Vzhledem k tomu, že takových recipientských zemí je pouze 14, je tento vztah statisticky nevýznamný (p-value t-testu 0,44). Toto předkládá následující tabulka číslo 7 a obrázek číslo 3.

Tabulka 7: Korelace objemu polské rozvojové pomoci (> 500.000 USD) a podílu katolíků v recipientských zemích.

```
. pwcorr PL_ODA CATHOL if PL_ODA > 0.5, obs sig star(5)
```

	PL_ODA	CATHOL
PL_ODA	1.0000	
	14	
CATHOL	0.2209	1.0000
	0.4478	
	14	14

Obrázek 3: Korelace objemu polské rozvojové pomoci (> 500.000 USD) a podílu katolíků v recipientských zemích.

Výše prezentované závěry, které se týkaly vztahu mezi PL_ODA a CATHOL potvrzuje i jednoduchá regresní analýza. Tato analýza byla provedená pro všechny výše uvedené možnosti. Ani při jedné z variant není proměnná CATHOL statisticky významná a podíl vysvětlené variability proměnné PL_ODA ani v jednom z případů nepřekročí 5 % (tj. $R^2 < 0,05$ pro všechny uvedené případy; není divu, data v bodovém grafu nevykazují žádnou dvoustrannou funkční závislost, natož závislost lineární).

Dalšímu bližšímu zkoumání byla podrobena korelace mezi vysvětlovanou proměnnou PL_ODA a druhou hlavní vysvětlující proměnnou CHRIST. Rovněž v tomto případě se pracovalo se třemi variantami jako u proměnné CATHOL dle výše pomoci. Pro malé objemy polské ODA (průměr větší než nula a menší než 1 mil. USD) je korelace zanedbatelná a statisticky nevýznamná. Podobný závěr platí i pro polskou ODA v průměru za rok větší než 100.000 USD. Ve třetím případě, pokud bychom pracovali pouze se zeměmi, do nichž Polsko poslalo v průměru za rok více než 500.000 USD, korelace bude slabá, ale pozitivní (korelační koeficient 0,1), nikoliv však statisticky významná vzhledem k malému počtu zemí. Jednotlivé varianty ukazují následující tabulky číslo 8 až 10 a situaci pro třetí případ ukazuje také obrázek číslo 4 prezentovaný níže. I v tomto případě nevýznamně vychází výsledky regresní analýzy.

Tabulka 8: Korelace objemu polské oficiální rozvojové pomoci (< 1 mil. USD) a podílu křesťanů v recipientských zemích.

```
. pwcorr PL_ODA CHRIST if PL_ODA > 0 & PL_ODA < 1, obs star(5)
```

	PL_ODA	CHRIST
PL_ODA	1.0000 94	
CHRIST	-0.0748 94	1.0000 94

Tabulka 9: Korelace objemu polské oficiální rozvojové pomoci (> 100 000 USD) a podílu křesťanů v recipientských zemích.

```
. pwcorr PL_ODA CHRIST if PL_ODA > 0.1, obs star(5)
```

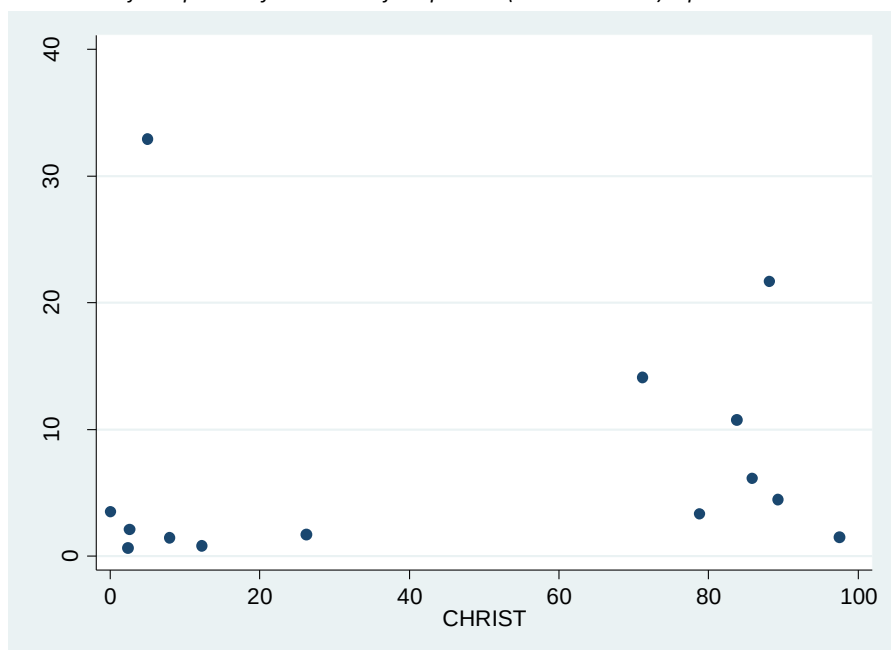
	PL_ODA	CHRIST
PL_ODA	1.0000 40	
CHRIST	0.0497 40	1.0000 40

Tabulka 10: Korelace objemu polské oficiální rozvojové pomoci (> 500 000 USD) a podílu křesťanů v recipientských zemích.

```
. pwcorr PL_ODA CHRIST if PL_ODA > 0.5, obs star(5)
```

	PL_ODA	CHRIST
PL_ODA	1.0000 14	
CHRIST	0.1000 14	1.0000 14

Obrázek 4: Korelace objemu polské oficiální rozvojové pomoci (> 500 000 USD) a podílu křesťanů v recipientských zemích.

Z výše napsaného tedy vyplývá, že dle korelací a jednoduchých regresních analýz nebyla shledána žádná významná souvislost mezi vysvětlovanou proměnnou (průměrnou polskou ODA v letech 2006–2010) a hlavními vysvětlujícími proměnnými (podílem katolíků v recipientských zemích a podílem křesťanů v recipientských zemích).

Diskuze výsledků

Jednotlivé analýzy tedy neukazují významnější souvislost mezi zkoumanými proměnnými, tedy mezi podílem katolíků či křesťanů v zemi příjemce a průměrným ročním objemem Polskem poskytované ODA. Tyto proměnné byly zkoumány rovněž v rámci různých omezujících podmínek, ale ani zde není tento vztah ve většině případů významný ani věcně (z hlediska souvislosti zkoumaných proměnných), ani statisticky (vzhledem k počtu pozorování, a to v žádném z uvedených případů). Tuto situaci docela výstižně ilustruje přehled 12 zemí, kam Polsko ve zkoumaném období poslalo v průměru za rok nejvíce pomoci (tabulka číslo 11):

Tabulka 11: Nejvýznamnější příjemci polské ODA.¹⁶⁹

Země	Objem pomoci v mil. USD (průměr za rok v období 2006-2010)
Afghánistán	3,474
Angola	21,682
Bělorusko	14,12
Čína	32,9
Gruzie	4,46
Kazachstán	1,7
Moldavsko	1,5
Černá Hora	3,32
Nikaragua	6,16
Ukrajina	10,75
Uzbekistán	2,07
Vietnam	1,42

Z výše prezentovaných zemí, pouze dvě mají podíl katolíků na celkovém obyvatelstvu vyšší než 50 % (Nikaragua 89 % a Angola 56 %). Při pohledu na tyto „prioritní“ země Polska z hlediska ODA je tedy zcela zřejmé, že při jejich výběru, respektive rozhodování o teritoriální alokaci polské rozvojové pomoci, hrají roli jiné faktory než podíl katolíků či křesťanů v zemi.

Tento závěr by bylo nutné ověřit analýzou pomocí vícenásobné regrese. Ta však vyžaduje daleko složitější přístupy. Vzhledem k identifikovaným problémům, zejména pokud jde o nelinearitu

¹⁶⁹ Dle údajů OECD.

vztahu mezi vysvětlujícími proměnnými a vysvětlovanou proměnnou a také skutečnosti, že závislá proměnná nemá normální rozdělení (v této souvislosti nepomohly standardní přístupy spočívající v její transformaci zlogaritmováním nebo odmocněním).

Vhodnou metodu pro další zkoumání vlivu proměnných CATHOL a CHRIST (tedy podíl katolíků a křesťanů na obyvatelstvu recipientských zemí) na teritoriální alokaci polské pomoci tak představují složitější regresní přístupy, které by mohly vztah lépe vysvětlit. Toto zůstává autorčiným cílem do budoucna.

7. Závěr

Není zcela zřejmé, zda existuje mezi náboženstvím a rozvojem nebo rozvojovou spoluprací nějaký vztah. Dle nedávných mezinárodních událostí se zdá, že náboženství hrají v životech lidí velkou roli. Z toho plyne, že ve snahách o rozvojovou činnost by mohly také určitý vliv mít. Většina prací se zabývá všeobecně rolí náboženství ve společnosti a hospodářství jednotlivých zemí. Existuje poměrně málo prací, které by se přímo zajímaly o roli náboženství v rozvojové problematice. Studie založené především na různých regresivních či korelačních analýzách se zaměřují na vztah náboženství a úrovně rozvoje či hospodářské vyspělosti v obecné rovině. Jejich závěry se různí, ale ve většině případů byla nalezena určitá korelace mezi těmito dvěma fenomény. Ovšem kauzalita je nejasná.

Prezentované názory na tuto problematiku se spíše přiklánějí k tomu, že určitou roli náboženství v rozvojovém diskurzu hrají, avšak zcela nejednotné jsou názory na to, jak významnou. Nejednota částečně vychází z faktu, že výzkumy jsou prováděny různou metodikou, na odlišném vzorku, a rovněž během jiných časových období. Velký problém, kterému vědci musí čelit, představuje nedostatek dat. Pro mnoho zemí data chybějí, anebo nejsou dostatečná či aktuální. Většinou se však autoři shodují na jednom. Je potřeba dalších výzkumů, které by vyjasnily vztah těchto dvou veličin. Tato problematika totiž stále patří k málo studovaným oblastem.

Polská společnost patří mezi jedny z nejvíce nábožensky založených společností Evropy, avšak v oficiálních dokumentech polské rozvojové spolupráce zmínky o náboženských motivacích nefigurují. Ze závěru výzkumu založeného zejména na rozhovorech, které probíhaly ve Varšavě ve třech rozvojových neziskových organizacích, vyplývá, že náboženství nehraje viditelnou roli při identifikaci příjemce pomoci. Zdá se ale, že určitou roli hraje náboženství jako vnitřní motivace, vnitřní síla pro práci v oblasti rozvojové spolupráce. Dle získaných informací lze také konstatovat, že každá organizace pracuje s věřícími lidmi. Tři dotazované organizace pracovaly především s křesťany a muslimy. Pracovníci rozvojových organizací se setkávají s mnohými projevy odlišné náboženskosti a kultury obecně. Už jen z tohoto důvodu se náboženství jeví jako důležité pro rozvojovou praxi. Ovšem rozhovory se podařilo provést pouze ve třech organizacích. Pro reprezentativnější informace by bylo nutno do výzkumu zařadit více organizací a třeba i vládní a akademickou sféru. V tomto výzkumu se to nepodařilo. Problém podle názoru autorky nespočíval ve zvoleném typu výzkumu, ale v neochotě respondentů spolupracovat. Na základě provedeného výzkumu tedy nelze vyvozovat autoritativní závěry, nicméně poskytuje určité informace, které by bylo nutno dále studovat.

Autorka doporučuje pro budoucí výzkumy provést předběžnou analýzu, která by se snažila vysvětlit nezáměr organizací podílet se na tomto výzkumu. Byl to pouze nedostatek času nebo za tím bylo něco jiného? Mohla to být neochota bavit se o náboženství, snaha zakrýt netransparentní anebo

nekorektní jednání či nedůvěra vůči výzkumníkovi? Odpovědi na tyto otázky by mohly pomoci při navržení navazujícího výzkumu tak, aby byl daleko více reprezentativním.

Závěry z různého druhu provedených analýz ukázaly, že významnější souvislost mezi zkoumanými proměnnými, tedy mezi podílem katolíků či křesťanů v zemi příjemce a průměrným ročním objemem Polskem poskytované ODA, chybí. To ilustruje i přehled nejvýznamnějších recipientských zemí polské rozvojové pomoci. Z těchto „prioritní“ zemí Polska pouze dvě mají více než 50 % křesťanů, jsou to Nikaragua (89 %) a Angola (56 %). Je tedy zřejmé, že při jejich výběru, respektive rozhodování o teritoriální alokaci polské rozvojové pomoci, hrají roli jiné faktory než podíl katolíků či křesťanů v zemi. Tento závěr by bylo nutné ověřit analýzou pomocí vícenásobné regrese. Ta však vyžaduje daleko složitější přístupy. Vzhledem k identifikovaným problémům, zejména pokud jde o nelinearitu vztahu mezi vysvětlujícími proměnnými a vysvětlovanou proměnnou a také skutečností, že závislá proměnná nemá normální rozdělení (v této souvislosti nepomohly standardní přístupy spočívající v její transformaci zlogaritmováním nebo odmocněním), tento krok zůstává úkolem do budoucna.

Ze zjištěných informací se tedy zdá, že polská oficiální rozvojová pomoc není příliš významně náboženstvím ovlivňována. Avšak náboženství hraje důležitou roli ve vlastní motivaci jedinců zabývajících se rozvojovou problematikou. Také tyto závěry však je nutné podrobit dalšímu zkoumání.

8. Shrnutí

Tato práce se skládá ze dvou částí. První část se zabývá vztahem mezi náboženstvím a rozvojem. Kromě historického vývoje vztahu mezi těmito dvěma fenomény jsou prezentovány rovněž soudobé názory na tuto problematiku. Práce prezentuje jak kladné tak i kritické pohledy. Většina autorů zastává názor, že mezi náboženstvím a rozvojem existuje určitý vztah, ale chybí jednota v tom jaký a jak významný. Autoři se však shodují na nutnosti dalších výzkumů.

Druhá část se zaměřuje na charakteristiku polské společnosti a polské oficiální rozvojové pomoci. Zde byly položeny dvě otázky: do jaké míry je polská rozvojová spolupráce ovlivněna náboženstvím a jakým způsobem se náboženství v jejím fungování projevuje. Na základě výzkumu založeného na rozhovorech v několika polských rozvojových organizacích a korelačních a jednoduchých regresních analýz se tedy zdá, že polská oficiální rozvojová pomoc není příliš významně náboženstvím ovlivňována. Avšak náboženství hraje důležitou roli ve vlastní motivaci jedinců zabývajících se rozvojovou problematikou. Tyto závěry je však nutné podrobit dalšímu zkoumání.

Klíčová slova: náboženství, rozvoj, Polsko, rozvojová spolupráce.

9. Summary

This thesis consists of two parts. The first part deals with the relationship between religion and international development. In addition to the historical development of the relationship between these two phenomena, contemporary views on this issue are also presented. The thesis presents both positive and critical views. According to most of the authors' opinions, there is a certain relationship between religion and development but there is a lack of unity in what and how significant this relationship is. The authors seem to agree on the need for further researches.

The second part focuses on the characteristics of Polish society and Polish ODA. Two questions were asked: to what extent is the Polish Development Cooperation influenced by religion and how religion manifests itself in its functioning. The research based on some interviews in several Polish developing organizations and correlations and simple regression analyzes, seems to suggest Polish ODA is not greatly influenced by religion. However, religion plays an important role in the self-motivation of the individuals who deal with development issues. These conclusions, however, must be subjected to further examination.

Keywords: religion, development, Poland, development assistance

10. Seznam použitých zkratk

CBOS – Centrum Badania Opinii Społecznej (polská společnost pro výzkum veřejného mínění)

DAC – Development Assistance Committee (Výbor pro rozvojovou pomoc)

HDP – Hrubý domácí produkt

MDG's – Millenium Development Goals (Rozvojové cíle tisíciletí)

NATO – Severoatlantická aliance

ODA – Official Development Assistance (Oficiální rozvojová pomoc)

OECD – Organisation for Economic Co-operation and Development (Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj)

OSN – Organizace spojených národů

USAID – U. S. Agency for International Development (Agentura USA pro mezinárodní rozvoj)

11. Seznam tabulek a obrázků

Tabulka 1: Počet článků vztahujících se k zadanému klíčovému slovu.	16
Tabulka 2: Je náboženství důležitou součástí života? Medián odpovědí.	25
Tabulka 3: Oslovené organizace a jejich odezva.	39
Tabulka 4: Zjištěné závěry z výzkumu.	47
Tabulka 5: Vstupní data.	51
Tabulka 6: Korelace proměnných.	53
Tabulka 7: Korelace objemu polské rozvojové pomoci (> 500.000 USD) a podílu katolíků v recipientských zemích.	54
Tabulka 8: Korelace objemu polské oficiální rozvojové pomoci (< 1 mil. USD) a podílu křesťanů v recipientských zemích.	56
Tabulka 9: Korelace objemu polské oficiální rozvojové pomoci (> 100 000 USD) a podílu křesťanů v recipientských zemích.	56
Tabulka 10: Korelace objemu polské oficiální rozvojové pomoci (> 500 000 USD) a podílu křesťanů v recipientských zemích.	56
Tabulka 11: Nejvýznamnější příjemci polské ODA.	57
 Obrázek 1: Objem pomoci za léta 2008-2012 poskytované Polskem v % HDP Polska.	35
Obrázek 2: Korelace objemu polské oficiální rozvojové pomoci (< 1 mil. USD) a podílu katolíků v recipientských zemích.	54
Obrázek 3: Korelace objemu polské rozvojové pomoci (> 500.000 USD) a podílu katolíků v recipientských zemích.	55
Obrázek 4: Korelace objemu polské oficiální rozvojové pomoci (> 500 000 USD) a podílu křesťanů v recipientských zemích.	56

12. Literatura

Alesina, Alberto; Dollar, David. Who gives foreign aid to whom and why? *Journal of Economic Growth*. 2010, roč. 5, č. 1, s. 33-36.

BALCHIN, Cassandra. Religion and Development: A Practitioner's Perspective on Instrumentalisation. *Institute of Development Studies*. 2011, roč. 42, č. 1, s. 15-20.

BARRO, R. J. a R. M. MCCLEARY. Religion and Economic Growth Across Countries. *American Sociological Review*. 2003, roč. 68, č. 5, s. 760-781.

BAZYL, Jan, Justyna SZAMBELAN a Magdalena TROJANEK. *Raport polska współpraca rozwojowa 2012*. Warszawa: Grupa Zagranica, 2013. Dostupné z: http://www.zagranica.org.pl/sites/zagranica.org.pl/files/attachments/Publikacje/RaportGZ/raport_polska_wspolpraca_rozwojowa_2012_grupa_zagranica.pdf.

BEEK, Kurt Alan Ver. Spirituality: a development taboo. *Development in Practice* [online]. 2000, roč. 10, č. 1, s. 31-43.

BERGER, Julia. Religious Nongovernmental Organizations : An Exploratory Analysis. *International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*. 2003, roč. 14, č. 1, s. 15-39.

BERGER, Peter L. Faith and Development. *Society*. 2009, roč. 48, č. 1, s. 69-75.

BERGER, Petr. Reflections on the sociology of religion today. *Sociology of Religion*. 2001, roč. 62, č. 4, s. 443-454.

BHAGWAT, Shonil A., Alison A. ORMSBY a Claudia RUTTE. The Role of Religion in Linking Conservation and Development: Challenges and Opportunities. *JSRNC*. 2011, s. 39-60.

BOGUSZEWSKI, Rafał. Jan Paweł II i jego nauczanie w życiu Polaków: Komunikat z badań. In: *Centrum Badania Opinii Społecznej* [online]. 2012 [cit. 2014-02-10]. Dostupné z: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_044_12.PDF.

BOGUSZEWSKI, Rafał. *Religijność i Moralność w Społeczeństwie Polskim: Zależność czy Autonomia?*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2012. s. 464.

BOGUSZEWSKI, Rafał. Wiara i religijność Polaków dwadzieścia lat po rozpoczęciu przemian ustrojowych: Komunikat badań. In: *Centrum Badania Opinii Społecznej* [online]. 2009 [cit. 2014-02-10]. Dostupné z: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2009/K_034_09.PDF.

BOWIE, Fiona. *Antropologie náboženství*. Praha: Portál, 2008. s. 33.

BRADLEY, Tamsin. A call for clarification and critical analysis of the work of faith-based development organizations. *Progress in Development Studies*. 2009, č. 2, s. 101- 114.

Caritas Polska [online]. 2011 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://www.caritas.pl/>.

Catholic Church by country. *Wikipedia* [online]. 2014 [cit. 2014-05-06]. Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/Catholic_Church_by_country.

CLARKE, Gerard. Agents of Transformation?: Donors, faith-based organisations and international development. *Third World Quarterly*. 2007, roč. 28, č. 1, s. 77-96.

CLARKE, Gerard. Faith Matters : Faith-Based Organizations, Civil Society and International Development. *Journal of International Development*. 2006, č. 18, s. 835-848.

COHEN, Jere. Conference Papers -- American Sociological Association. 2006 Annual Meeting, Montreal, s. 17.

COHEN, Jere. *Protestantism and capitalism: the mechanisms of influence*. New York: A. de Gruyter, 2002. s. 296.

CRABTREE, Steve. Religiosity Highest in World's Poorest Nations: United States is among the rich countries that buck the trend. In: *Gallup*[online]. 2010 [cit. 2014-02-20]. Dostupné z: <http://www.gallup.com/poll/142727/Religiosity-Highest-World-Poorest-Nations.aspx>.

DANIELS, J. P, M. RUHR. God and the Global Economy: Religion and Attitudes towards Trade and Immigration in the United States. *Socio-Economic Review*. 2005, roč. 3, č. 3, s. 467-489.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: Příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum, 2000. s. 286.

Dlaczego pomagamy. *Polska pomoc* [online]. 2013 [cit. 2014-02-10]. Dostupné z: <http://www.polskapomoc.gov.pl/Dlaczego,pomagamy,50.html#2>.

DURKHEIM, Émile, *Elementární formy náboženského života*, Praha : Oikymenh, 2002, s. 56.

DURLAUF, Steven N., Andros KOURTELLOS a Chih Ming TAN. Is God in the details? A reexamination of the role of religion in economic growth. *Journal of Applied Econometrics*. 2012, roč. 27, č. 7, s. 1059-1075.

EUM, Wonsub. *Religion and Economic Development: A study on Religious variables influencing GDP growth over countries*. Berkley, 2011. University of California, s. 1-30.

Export destinations of Poland. *The Observatory of Economic Complexity* [online]. 2006 [cit. 2014-05-06]. Dostupné z: http://atlas.media.mit.edu/explore/tree_map/sitc/export/pol/show/all/2006/.

FLANIGAN, Shawn Teresa. Staff Perceptions of the Benefits of Religion in Health and Human Services nonprofits : Evidence from international development. *Journal of Health & Human Services Administration*. 2009, roč. 32, č. 2, s. 164-194.

Freedom in the World. *Freedom House* [online]. 2007 [cit. 2014-05-06]. Dostupné z: http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2006#.U2i4TPI_tp4.

Fundacja Partners Polska [online]. 2014 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://www.fpp.org.pl>.

GDP per capita. *The World Bank* [online]. 2014 [cit. 2014-05-06]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD/countries?page=1><http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD/countries>.

GEERTZ, Cliford. Náboženství jako kulturní systém. in: Dušan Lužný, *Řád a moc : Vybrané texty ze sociologie náboženství*, Brno : Masarykova univerzita, 2005, s. 126.

GUIZO, L., P. SAPIENZA a L. ZINGALES. People's Opium?: Religion and Economic Attitudes. *Journal of Monetary Economics*. 2003, roč. 50, č. 1, s. 225-282.

HAAR, Gerrie ter. Religion and Development: Introducing a New Debate. HAAR, Garrie ter. *Religion and Development: Ways of Transforming the World*. London: Hurst and Company, 2011, s. 3-25.

HAAR, Garrie ter. Religion and Development: Ways of Transforming the World. London: Hurst and Company, 2011, s. 428.

HUNTINGTON, S., The Clash of Civilizations?, *Foreign Affairs*, roč. 72, č. 3, 1993, s. 27.

IYER, Sriya. "religion and economic development." *The New Palgrave Dictionary of Economics*. Second Edition. Eds. Steven N. Durlauf and Lawrence E. Blume. Palgrave Macmillan, 2008. The New Palgrave Dictionary of Economics Online. Palgrave Macmillan. 28 February 2011 <http://www.dictionaryofeconomics.com/article?id=pde2008_R000245> doi:10.1057/9780230226203.1418.

JAMES, Rick. Handle with care: engaging with faith-based organisations in development. *Development in Practice*. 2011, roč. 21, č. 1, s. 109-117.

JONG, Eelke de. Religious Values and Economic Growth: A Review and Assessment of Recent Studies. HAAR, Garrie ter. *Religion and Development: Ways of Transforming the World*. London: Hurst and Company, 2011, s. 111-140.

KADT, Emanuel de. Should God Play a Role in Development?. *Journal of International Development*. 2009, č. 21, s. 781-786.

KASPEREK, Andrzej. Katolicyzm a opinie Polaków o innych konfesjach: Szkice. *Rola Religii w Edukacji Międzykulturowej*. Warszawa: IMPULS, 2008, s. 31-44.

KASPEREK, Andrzej. Religijność Polaków a proces sekularyzacji. BUDNIAK, Józef a Andrzej KASPEREK. *Polska-Czechy-Słowacja: Oblicza religijności*. Warszawa: Studio NOA, 2011, s. 55-83.

KHAR, Habibullah; BASHAR, Omar K. M. R. Religion and Development : Are they Complementary?. *U21Global Working Paper Series* [online]. 2008, No. 006, [cit. 2011-02-28]. Dostupný z WWW: <http://www.u21global.edu.sg/PartnerAdmin/ViewContent?module=DOCUMENTLIBRARY&oid=157451>.

Konkursy. *Polska Pomoc* [online]. 2013 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://www.polskapomoc.gov.pl/Konkursy,2013,613.html>.

KOSEŁA, Krzysztof. Społeczne identyfikacje Polaków. *Wartości Polaków a dziedzictwo Jana Pawła II: raport z badań społecznych Centrum Myśli Jana Pawła II w Warszawie* [online]. Warszawa: Centrum myśli Jana Pawła II, 2008, s. 35-44 [cit. 2014-02-20].

LOUŽEK, Marek. *Max Weber: Život a dílo Weberovské interpretace*. Praha: Karolinum, 2005. s. 148-169.

LUNN, Jenny. The role of Religion, Spirituality and Faith in Development: a critical theory approach. *Third World Quarterly*. 2009, roč. 30, č. 5, s. 937-951.

MARSHALL, Katerine. Development and Faith Institutions: Gulf and Bridges. HAAR, Garrie ter. *Religion and Development: Ways of Transforming the World*. London: Hurst and Company, 2011, s. 27-53.

MARSHALL, Katrine. Development and Religion: A Different Lens on Development Debates. *Peabody Journal of Education*. 2001, roč. 76, č. 3&4, s. 339–375.

MARTIN, J. Paul; CHAU, Jason; PATEL, Shruti. Religions and International Poverty Alleviation. *Journal of International Affairs*. 2007, roč. 61, č. 1, s. 69-92.

MERSLAND, Roy a kol., The Effects of Religion on Development Efforts: Evidence from the Microfinance Industry and a Research Agenda. *World Development*. 2013, č. 41, s. 145–156.

MCDUIERA, Duncan; REES, Jihn A. Religious Actors, Civil Society and The Development Agenda : The dynamics of inclusion and exclusion. *Journal of International Development*. 2010, č. 22, s. 20-36.

NARAYANAN, Yamini. Religion and Sustainable Development: Analysing the Connections. *Sustainable Development*. 2013, č. 21, s. 131-139.

NEŠPOR, Zdeněk R., et al. *Příručka sociologie náboženství*. Praha: Slon, 2008. s. 125-129.

NOLAND, Marcus. Religion and Economic Performance. *World Development*. 2005, roč. 33, č. 8, s. 1215-1232.

Peer reviews of DAC members: Poland – the Development Assistance Committee's 28th Member. *OECD* [online]. 2013 [cit. 2014-02-10]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/dac/peer-reviews/poland.htm>.

POLLACK, Detlef a Daniel V OLSON. *The role of religion in modern societies*. New York: Routledge, c2008, s. 1-21.

Population. *The World Bank* [online]. 2014 [cit. 2014-05-06]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?page=1>.

RAKODI, Carole. Revisiting Religion : Development Studies Thirty Years On. *World Development*. 2011, roč. 39, č. 1, s. 45-54.

ROBB, Caroline. Changing Power Relations in the History of Aid. In GROVES, L.; HINTON, R. *Inclusive aid : changing power and relationships in international development*. London: Earthscan, 2004. s. 21-41.

RUFLE, B. J., R. H. SOSIS. Does It Pay to Pray: Evaluating the Economic Return to Religious Ritual. *The B.E. Journal of Economic Analysis & Policy*. 2007, roč. 7, č. 1. Dostupné z: <http://www.bgu.ac.il/~bradley/Publications/paypray.pdf>.

SAMUELSSON, Kurt. *Religion and economic action: the Protestant ethic, the rise of capitalism, and the abuses of scholarship*. New York: Harper Torchbook, 1964, s. 176.

SCHREIBER, Hanna. Religia jako element "zwrotu kulturowego" w stosunkach międzynarodowych. in: SOLARZ, Anna M. a SCHREIBER, Hanna. *Religia w stosunkach międzynarodowych*. Warszawa: Instytut Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego, 2012, s. 51-76.

SKELTON, Tracey; ALLEN, Tim. *Culture and global change* . London: Routledge, 1999. s. 238-239.

SUMMER, A.; TRIBE, M. *In International Development Studies. Theories and Methods in Research and Practice*. London: Sage, 2008. What is "development"?, s. 9-30.

ŚWIĄTKIEWICZ, Wojciech. Reliktprzeszłości czy żywa codzienność?: Refleksje wokół badań socjologicznych nad religijnością współczesną w krajach wschodnioeuropejskich. BUDNIAK, Józef a Andrzej KASPEREK. *Polska-Czechy-Słowacja: Oblicza religijności*. Warszawa: Studio NOA, 2011, s. 29-52.

The World Factbook. *Central Intelligence Agency* [online]. 2013 [cit. 2014-02-10]. Dostępne z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/pl.html>.

USTAWA z dnia 16 września 2011 r. o współpracy rozwojowej. 2011. Dostępne z: [http://orka.sejm.gov.pl/opinie6.nsf/nazwa/4469_u/\\$file/4469_u.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/opinie6.nsf/nazwa/4469_u/$file/4469_u.pdf).

VÁCLAVÍK, David. *Náboženství a moderní česká společnost*. Praha: Grada, 2009, s. 248.

WALLERSTEIN, Immanuel Maurice. *The modern world-system*. Berkeley: University of California Press, 2011, s. 401.

Wieloletni program współpracy rozwojowej na lata 2012-2015. Warszawa, 2011. Dostępne z: http://www.polskapomoc.gov.pl/files/dokumenty_publicacje/PW_PL-po_reas.pdf.